

Nr 110

Kungl. Maj:ts proposition angående vissa organisations- och anslagsfrågor m. m. rörande försvaret; given Stockholms slott den 26 februari 1971.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av protokollet över försvarsärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

SVEN ANDERSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att flottiljadministrationen vid Östgöta flygflottilj läggs ned. Av flottiljens tre jaktdivisioner föreslås en som redan är vakantsatt bli indragen och en utgå i samband med att Blekinge flygflottilj ombeväpnas till jaktflottilj. Ställningstagande till den tredje jaktdivisionens och målflygenhetens organisation och lokalisering anstår tills vidare.

Förslag läggs även fram om en utvidning av grupplivförsäkringsskyddet för civilförsvarspliktiga.

Slutligen läggs fram förslag beträffande vissa anslag som har tagits upp med beräknade belopp i prop. 1971:1 (bil. 6). Sammanlagt begärs 2 068 453 000 kr., varav 2 052 953 000 kr. på driftbudgeten och 15,5 milj. kr. på kapitalbudgeten.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:ts Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 26 februari 1971.

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASP-LING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LID-BOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter *vissa organisations- och anslagsfrågor m. m. rörande försvaret* och anför.

INDRAGNING AV FLOTTILJADMINISTRATIONEN VID ÖSTGÖTA FLYGFLOTTILJ

Inledning

Försvarets fredsorganisationsutredning - utredningsman f. d. landshövdingen Eric Wesström - som tillsattes i februari 1967 lämnade samma år två delbetänkanden. Utredningen föreslog indragning av Göta flygflottilj (F 9) i Göteborg, Roslagens flygkår (F 2) i Ilügernäs och Södertörns flygflottilj (F 18) i Tullinge.

I prop. 1968:109 föreslogs att F 9 skulle dras in och att F 18 skulle avvecklas som jaktflottilj. Jag framhöll (s. 88) att man inte borde ta ställning till en avveckling av flottiljadministrationen vid F 18 eller till en nedläggning av F 2 förrän fredsorganisationsutredningen hade lagt fram fullständiga förslag om organisationen av flygvapnets förband inom stockholmsområdet och om flygvapnets skolorganisation. Riksdagen beslöt i enlighet med propositionen (SU 1968: 124, rskr 1968: 282).

I prop. 1970:96 föreslogs att Roslagens och Svea flygkårer skulle läggas ned. Dåvarande Södertörns flygflottilj skulle omvandlas till en skolenhet för utbildning i huvudsakligen stridslednings- och luftbevakningstjänst och dåvarande Hallands flygkår byggas ut till en skolenhet med huvudinriktning på bastjänst. Riksdagen beslöt i enlighet med propositionen (SU 1970: 202, rskr 1970: 419).

Fredsorganisationsutredningen har i december 1969 lämnat ett delbetänkande (Stencil Fö 1969:5) om indragning av flottiljadministrationen vid Östgöta flygflottilj (F 3).

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av överbefälhavaren - efter hörande av cheferna för armén och flygvapnet - fortifikationsförvaltningen, försvarets materielverk, försvarets rationaliseringsinstitut, statens planverk, luftfartsverket, arbetsmarknadsstyrelsen,

universitetskanslersämbetet, statens naturvårdsverk, länsstyrelserna i Östergötlands, Kalmar och Skaraborgs län, Linköpings, Kalmar, Karlsborgs och Söderhamns kommuner, Landsorganisationen i Sverige (LO) som bifogat yttrande av Försvarsverkens Civila Personals Förbund (FCPF), Statstjänstemännens Riksförbund (SR), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO) och Tjänstemännens Centralorganisations statstjänstemannasektion (TCO-S).

Nuvarande organisation

Östgöta flygflottilj (F 3)

Östgöta flygflottilj är förlagd till Malmslätt omkring 6 km väster om Linköping. Inom flottiljens område ligger flygmaterieförvaltningens försökscentral (FC) och förenade fabriksverkens centrala verkstad i Malmslätt (CVM), för vilka flottiljen har visst serviceansvar.

F 3 är en jaktflottilj utrustad med flygplan J 35 F. En av flottiljens tre jaktdivisioner och ett baskompani är vakantsatta sedan den 1 juli 1967. Enligt flygvapenchefens nuvarande planer för materielomsättningen kommer F 3 på sikt att bestå av endast en jaktdivision och en målflygenhet. En provisorisk målflygenhet är nu utrustad med flygplan S 29 och Sk 60. Personalen för målflygenhetens ledning och markstyrka har tagits från de vakantsatta enheterna. Flygplan S 29 planeras bli uthytt mot J 32 B i början av 1970-talet. Enheten beräknas av flygvapenchefen då ha dubbel divisionsstorlek.

F 3 är en normalflottilj utan sektoransvar. Mobiliseringsansvaret är av begränsad omfattning. Utbildningsbetingelserna för jaktutbildning är relativt gynnsamma. Den ökande flygverksamheten från ett flertal flygplatser och i den civila luftleden Röd 1 samt skjutningar från arméns skjutfält vid infanteriets stridsskola i Kvarn skapar luftrumproblem som enligt chefen för flygvapnet kommer att öka i framtiden.

Under år 1969 har en ny rullbana i nord-sydlig riktning tagits i bruk. Banan har tillkommit för att minska bullerproblemen i Linköping och ge staden möjlighet att växa i västlig riktning. Efter tillkomsten av den nya banan har antalet starter och landningar på den gamla öst-västliga banan gått ned väsentligt. Vissa typer av stridsledda övningar är svåra att genomföra i närheten av basen på grund av stridsledningssystemets begränsade fredstida omfattning.

Flottiljens markinnehav i Malmslätt utgör totalt omkring 485 ha av vilka 40 ha är kasernområde och 380 ha flygfältsområde. Återstående 65 ha utgör bl. a. markstridsområde. Flottiljen förvaltar ett antal krigsflygfält, stril- och teleanläggningar samt målplatsen Kärnskogen, som är belägen omkring 30 km söder om Hallsberg och omfattar omkring 590 ha.

Flottiljens byggnader är till stor del från den s. k. lägertiden. De renoverades åren 1940–1945. Med hänsyn till byggnadernas ålder är viss ersättningsbyggnation nödvändig på längre sikt. Insatser krävs framför

allt beträffande verkstads-, divisions- och kompanilokaler samt kaserner, marketenteri och vissa mässar. Kanslihuset och en av kasernerna är relativt nybyggda. Utgifterna för nybyggnads- och iståndsättningsbehovet vid F 3 beräknas för de tre närmaste sjuårsperioderna till 23 milj. kr. Beräkningen grundar sig på flygvapenchefens planer beträffande F 3.

Vid flottiljen fanns den 1 november 1970 ca 400 anställda, varav omkring hälften militära och civilmilitära. F 3 är ett av flygvapnets mindre förband med årlig utbildning av omkring 250 värnpliktiga.

Västgöta flygflottilj (F 6)

Västgöta flygflottilj är förlagd till Karlsborg.

F 6 är en attackflottilj utrustad med flygplan A 32. En av flottiljens tre divisioner är indragen sedan den 1 juli 1967. Flottiljen avses under 1970-talet bli utrustad med flygplan AJ 37.

Flottiljens uppgifter är de normala för en attackflottilj. De omfattar också mobiliseringsansvar för attackdivisioner och basbataljoner. Flottiljen har dessutom vissa uppgifter inom luftförsvarssektor W 2.

Utbildningsbetingelserna är med hänsyn till tillgången på lufttrum goda. Verksamheten vid arméns skjutfält vid Kråk och försvarets materielverks provskjutningscentral gör av säkerhetsskäl hård trafikreglering nödvändig i samband med starter och landningar.

Flottiljens markinnehav i Karlsborg uppgår till totalt 255 ha vilket tillgodoser behoven. Vid flottiljen finns en 2 300 m lång rullbana i riktning nordost-sydväst. Förlängning av denna bana eller utbyggnad av nya banor är inte planerad. Flottiljen har egen målplats vid Enebågen omkring 10 km söder om Karlsborg.

Flottiljens byggnader härstammar huvudsakligen från 1940-talet. Kanslihuset, två förläggingsbyggnader och gymnastiksalen är dock uppförda redan år 1879. En hangar är nybyggd. Nybyggnads- och iståndsättningsbehovet beräknas för de närmaste tre sjuårsperioderna till 18 milj. kr. Beräkningen förutsätter tre flygande enheter vid F 6. Vid flottiljen fanns den 1 november 1970 420 anställda, varav 185 civilanställda.

Kalmar flygflottilj (F 12)

Kalmar flygflottilj är förlagd till Smedby omkring 5 km nordväst om Kalmar.

F 12 är en jaktflottilj utrustad med flygplan J 35 F. I flottiljen ingår två jaktdivisioner och en robotdivision. Till flottiljen är förlagd flygvapnets centrala väderskola som utbildar väderbiträden för krigsmaktens behov.

F 12 är sektorflottilj för luftförsvarssektor S 2. Flottiljen har stort

mobiliserings- och krigsförberedelseansvar.

Utbildningsbetingelserna för jaktutbildning är i stort sett normala. Övningsområdet i luften begränsas av den civila luftleden Röd 1. En stor del av flygutbildningen måste därför ske över Östersjön. Den planerade flyttningen av Röd 1 kommer att öka tillgången på luftrum. Stridsledningsmöjligheterna är goda inom hela övningsområdet. Flottiljens målplats för skjutning mot markmål ligger vid Sandby på Ölands ostkust. Den medger skjutning med alla typer av ammunition. Flygbullerproblemen över kalmarområdet bemästras med trafikreglering och bebyggelseplanering.

Flottiljens markinnehav i Kalmar utgör omkring 480 ha av vilka kasernområdet omfattar 100 och flygfältet 380 ha. Härtill kommer markstridsområdet om 310 ha beläget omkring 30 km inåt landet och målplatsen på Öland. Denna omfattar omkring 120 ha arrenderad mark. Markinnehavet i Kalmar täcker flottiljens behov. Vid flottiljen finns två rullbanor, en i huvudriktningen nordväst-sydost och en i huvudriktningen nordost-sydväst. Förlängning av dessa banor eller utbyggnad av nya banor planeras inte. Start mot sydost utförs inte och antalet starter i nordostlig riktning har begränsats för att undvika bullerstörningar i staden.

Flottiljens byggnader är till övervägande del från 1940-talet. Lokalerna är i huvudsak tillräckliga för nuvarande verksamhet och av god standard. De nybyggnads- och istandsättningsarbeten som krävs hänför sig till största delen till personallokaler samt till verkstads- och förrådslokaler. Beräknade utgifter för nybyggnader och istandsättningar uppgår för de närmaste tre sjuårsperioderna till 13 milj. kr. under förutsättning av oförändrad verksamhet vid flottiljen.

Rekryteringen till flottiljen är god och personalrörligheten ringa. Vid F 12 fanns den 1 november 1970 totalt 519 anställda, av vilka 255 var civila tjänstemän och arbetare. Värnpliktskontingenten omfattar omkring 400 värnpliktiga för år.

Försvarets fredsorganisationsutredning

Utredningens utgångspunkter och överväganden

Vid utarbetandet av sitt förslag till indragning av ytterligare en flottiljadministration utöver tidigare framlagda förslag om indragning av F 9 och organisationsförändringar inom stockholmsområdet har fredsorganisationsutredningen utnyttjat ett av chefen för flygvapnet utarbetat underlag. Överbefälhavaren har kompletterat detta med främst operativa synpunkter.

Utredningen har inte begränsat sig till val av den flottiljadministration som bör dras in utan har också ansett sig böra överväga hur övriga organisationsenheter vid den berörda flottiljen bör lokaliseras och vilka andra förband eller särskilda organisationsenheter som bör lösa flottiljens uppgifter beträffande mobilisering, förvaltning, utbildning m. m. Utred-

ningen har nämligen utgått från att verksamheten vid flottiljens samtliga enheter bör omprövas när administrationen avvecklas. Utredningen har vidare bedömt att en flottilj även i fortsättningen normalt skall bestå av högst tre flygande divisioner.

Som bakgrund till sina förslag redovisar utredningen överväganden som berör bl. a. krigsorganisationen och operativa faktorer samt målflygorganisationen och samhällsfaktorer.

Krigsorganisationen och operativa faktorer

Vid värdering av de fredsorganisatoriska frågorna har utredningen sökt att i stort klarlägga hur krigsorganisationen kommer att utvecklas. Detta anges ha inneburit betydande svårigheter främst med hänsyn till osäkerheten i planeringsunderlaget, bl. a. beroende på att den ekonomiska ramen för materielomsättning och nyanskaffning är fastställd endast för en kort tidsperiod. En annan osäkerhetsfaktor är enligt utredningen att ett nytt försvarsbeslut med stor sannolikhet kommer att föreligga innan föreslagna organisationsförändringar inom flygvapnet hinner genomföras. Vissa studier av fredsorganisationens utveckling på lång sikt har påbörjats inom utredningen, men de har ännu inte gett resultat som kan utnyttjas i detta sammanhang. Utredningen saknar därför säkert underlag för att kunna värdera förhållandet mellan freds- och krigsorganisationen i framtiden men har strävat efter en lösning som passar in i flera tänkbara alternativ för flygvapnets framtida organisation.

För den framtida planeringen av flygvapnets jaktflottiljer, som f. n. är åtta till antalet, är enligt utredningen anskaffningen av ett nytt jaktflygplan som ersättning för J 35 av betydelse. Utredningen framhåller att något beslut därom inte föreligger och att frågan hänger samman med resultatet av luftförsvarsutredningen. Chefen för flygvapnet har dock i sina långtidsplaner belyst konsekvenserna av ett eventuellt beslut att ersätta flygplanssystem J 35 med flygplanssystem J 37. Utredningen utgår från att antalet jaktdivisioner behålls även om antalet jaktplan i flygplanssystem J 37 av ekonomiska skäl måste minskas.

Utredningen bedömer att en viss reduktion av spaningsförbanden kan förutses när nuvarande flygplantyper S 35 E och S 32 skall ersättas med nytt spaningsflygplan. Utredningen bedömer dock att spaningsförbandens materielinnehåll även i framtiden kommer att medge att spaningsflottiljen i Nyköping (F 11) behålls liksom den spaningsdivision som är lokaliserad till F 21.

Flygvapenchefens långsiktspaner upptar enligt utredningen utveckling av ett lätt attacksystem utrustat med flygplan Sk 60. Ett fredsförband av divisionsstorlek kommer i enlighet med Kungl. Maj:ts beslut i oktober 1969 att lokaliseras till F 21 i början av 1970-talet. Flottiljen beräknas i framtiden bestå av en jaktdivision, en spaningsdivision och en lätt attackdivision, vilket enligt utredningen innebär en önskvärd förstärkning av flyg- och basorganisationen i Övre Norrland.

Den beslutade anskaffningen av flygplanssystem AJ 37 innebär en reducering av antalet flygplan i attackeskadern. Reduceringen blir enligt utredningen aktuell från början av 1970-talet när flygplan AJ 37 börjar levereras. Utredningen bedömer att flygvapnets behov med hänsyn härtill uppgår till tre attackflottiljer mot nuvarande fyra. Antalet anges främst av operativa skäl böra minskas på så sätt att F 17 ombeväpnas till jaktflottilj. Omväpnningen medför enligt utredningen att den flottiljadministration som skall dras in bör sökas vid en jaktflottilj.

Utredningen finner vid en jämförelse mellan olika jaktflottiljer att indragning av F 3:s administration medför de minsta operativa nackdelarna av följande skäl. F 3:s mobiliserings- och förvaltningsansvar är relativt litet. F 3 är inte en berghangarbas och inom samma luftförsvarssektor finns ytterligare en jaktflottilj, F 13 i Norrköping, som med viss personalförstärkning kan överta det mobiliserings- och förvaltningsansvar som f. n. ävilar F 3. En indragning av F 3:s flottiljadministration innebär vidare att endast två förbandsenheter behöver omlokaliseras, nämligen en jaktdivision och en målflygenhet.

Utredningen har övervägt olika möjligheter att omlokalisera F 3:s jaktdivision. Enligt utredningens mening är det från operativa synpunkter men också av förbandsproduktions-skäl lämpligast att lokalisera divisionen till F 12 i Kalmar. F 12 är den enda jaktflottilj som har endast två flygande divisioner.

Målflygorganisationen

Chefen för flygvapnet har i sitt underlag till utredningen föreslagit att målflygorganisationen blir kvar i Malmslätt. Utredningen anser att denna lösning inte är tillfredsställande utan har i stället valt mellan F 6 och F 15 i Söderhamn. Av övningsmässiga och ekonomiska skäl anses målflygorganisationen böra lokaliseras så centralt som möjligt inom sitt verksamhetsområde. Det är enligt utredningens uppfattning därför lämpligt att lokalisera målflygorganisationen till F 6 under förutsättning att statsmakterna godkänner permanent organisation av en målflygenhet.

Innan flygverksamheten på F 6 åter ökar måste — framhåller utredningen — samordningen lösas mellan flygverksamheten och skjutningarna vid pansarskjutfältet vid Kråk omedelbart söder om flygfältet samt vid försvarets materielverks provskjutningscentral norr om Karlsborg. Nuvarande omfattning av flyg- och skjutverksamheten kräver hård trafikreglering vid starter och landningar för att säkerhetskravet skall kunna uppfyllas. F. n. sker årligen omkring 8 000 starter och landningar vid F 6. Om man till F 6 förlägger målflygorganisationen, med en framtida årlig flygtidsproduktion av 12 000 flygtimmar, beräknas antalet starter och landningar öka till 14 000 för år. Utredningen framhåller emellertid att målflygorganisationens verksamhet har sådan karaktär att huvuddelen av flygverksamheten genomförs inom andra områden än i närheten av basområdet.

Samhällsfaktorer

Utredningen har undersökt olika kommuners behov av de bidrag som lämnas näringsliv m. m. genom lokalisering av en flottilj inom kommunen. Av de kommuner som utredningen har granskat närmare bedöms Linköping vara den som vid sin fortsatta expansion lättast kan bära bortfallet av en flottilj. Genom industrins expansion, utbyggnaden av regionsjukhuset och tillkomsten av högre utbildningsanstalter har Linköping under senare år tillförts ett stort antal nya arbetstillfällen.

Om F 3 dras in och dess flygande enheter omlokaliseras enligt utredningens överväganden, kommer flygverksamheten att öka i Karlsborg och Kalmar. Utredningen anser att bebyggelse- och planförhållandena inom dessa kommuner är sådana, att den ifrågasatta ökningen av flygverksamheten med åtföljande buller kan godtas. Utredningen bedömer att en fullständig indragning från bullersynpunkt skulle vara till fördel för Linköping. Lokaliseringspolitiskt bedöms ett tillskott av arbetstillfällen vara av värde särskilt för Karlsborg. Frågan om att skaffa lämpliga bostäder åt den personal som kommer att flytta till berörda orter bör enligt utredningen särskilt uppmärksammas. Detta gäller i synnerhet Karlsborg som har liten bostadsproduktion.

Utredningens organisationsförslag

Fredsorganisationsutredningen sammanfattar sina förslag på följande sätt.

Flottiljadministrationen vid F 3 bör avvecklas. Dit räknas flottiljstabens olika avdelningar med underlydande verkstäder, serviceinrättningar och förråd samt dessutom specialkompaniet. Den kvarvarande jaktdivisionen och tillhörande baskompani omlokaliseras till F 12 i Kalmar. Målflygorganisationen flyttas till F 6 i Karlsborg under förutsättning att organisationen vinner statsmakternas godkännande. Flottiljens uppgifter beträffande rekrytering, utbildning, mobilisering och förvaltning förs i huvudsak över till F 13 i Norrköping, som bör tillföras nödvändig personalförstärkning. De servicefunktioner som F 3 f. n. fullgör för FC och CVM i Malmslätt övertas av F 13. F 3:s flygfält behålls som krigsbas och betjänas av en bastropp ur F 13.

Personal

För att kunna överväga de personalfrågor, som direkt hänger samman med indragning av F 3:s flottiljadministration och omlokaliseringen av övriga förbandsenheter, har utredningen kartlagt personalläget vid F 3 i detalj.

Inom flottiljadministrationen finns 185 civila anställda, varav 100 är tjänstemän. Antalet militära och civilmilitära tjänstemän är 72.

Vid övriga organisationsenheter vid F 3, som enligt redogörelsen i det föregående f. n. utgörs av två jaktdivisioner med baskompanier samt en målflygdivision med markstyrka, finns 104 militära och civilmilitära tjänstemän samt tre arbetare.

Utredningen räknar med att 34 personer pensioneras fram till den 1 juli 1974 och att spontana avgångar och förflyttningar till andra orter kommer att äga rum. Vidare räknar utredningen med att den personal som godtar omplacering kan erbjudas anställning i samband med omlokalisering av förband inom flygvapnet eller fylla vakanser vid andra förband. Annan personal bör enligt utredningen kunna få ny sysselsättning i en så expansiv kommun som Linköping.

Kostnader

Omlokaliseringen av jaktdivisionen och baskompaniet till F 12 kräver enligt utredningen investeringar vid denna flottilj. Investeringarna har beräknats till 10 milj. kr. Därav hänför sig 7 milj. kr. till kostnader för hangarer, medan 1 milj. kr. avser förläggningslokaler för värnpliktiga och 2 milj. kr. övriga investeringar. Målflygorganisationens förläggning till F 6 beräknas inte medföra några investeringskostnader om lediga lokaler utnyttjas för ändamålet. Genom att F 3:s etablissement helt friställs upphör behovet av medel för investeringar och iståndsättningsarbeten vid denna flottilj. Detta behov har beräknats till 23 milj. kr. inom de tre närmaste sjuårsperioderna, varav 5 milj. kr. avser investeringar och iståndsättningar för målflygorganisationen.

De årliga driftkostnaderna kommer enligt utredningens beräkningar att gå ned med 7 milj. kr. genom avveckling av flottiljadministrationen vid F 3. Utredningen bedömer det dock realistiskt att räkna med en ökning av driftkostnaderna med omkring 2 milj. kr. vid andra förband med anledning av omlokaliseringar.

Genomförande

Utredningen anser att en indragning av flottiljadministrationen vid F 3 och därav följande omlokaliseringar kan genomföras tidigast den 1 juli 1974. Utredningen framhåller samtidigt att förslag har lagts fram om vittgående strukturförändringar i flygvapnets fredsorganisation. Dessa förändringar medför enligt utredningen att flygvapnet fram till år 1975 kommer att behöva investeringsmedel av storleksordningen 60 milj. kr. De väntade vinsterna kan emellertid inte åstadkommas på så kort sikt. Utredningen framhåller att en prioritering av de mest akuta investeringsbehoven blir nödvändig och att en senareläggning av vissa omorganisationer därigenom kan bli aktuell.

Utredningen framhåller slutligen att de anställdas berättigade önskemål om stadga och förutseende beträffande deras framtida verksamhet bör beaktas i hög grad. Det framstår för utredningen som synnerligen angeläget, att åtgärder som kräver omfattande omplaceringar av personal snarast fastställs i princip och att realistiska tidsplaner görs upp.

Remissyttrandena

Så gott som alla remissinstanser tillstyrker förslaget att lägga ned flottiljadministrationen vid F 3. *Överbefälhavaren* och *chefen för flygvapnet* understryker emellertid de negativa följdverkningar som varje förbandsindragning medför. Om en flottiljadministration måste dras in, kommer enligt *överbefälhavaren* en indragning av administrationen vid F 3 att ge de minst ogynnsamma följdverkningarna. Även *SACO* och *FCPF* är kritiska mot utredningsmannens förslag. De godtar förslaget om F 3:s nedläggning men skulle ha föredragit att F 6 läggs ned.

Försvarets rationaliseringsinstitut delar utredningsmannens uppfattning att utgångspunkterna för en värdering av den organisatoriska utvecklingen är osäkra. Med hänsyn till detta är institutet emellertid inte övertygat om att de utgångspunkter som utredningsmannen har utnyttjat är hållbara i ett långsiktigt perspektiv. Enligt institutet är det därför önskvärt att som grund för värderingen närmare än vad som framgår av betänkandet analysera alternativa förutsättningar för organisationens utveckling på sikt. Vid överväganden om den kvarvarande jaktdivisionen med baskompani bör en utgångspunkt vara den tid man kan räkna med bibehållen omfattning av jaktflyget. Före beslut om investeringar vid F 12 bör sålunda den långsiktiga utvecklingen ha klarlagts. Det kan enligt institutet vara motiverat att nu behålla viss handlingsfrihet genom att pröva möjligheterna att någon tid provisoriskt behålla jaktdivisionen på Malmslätt med administrativ anknytning till F 13. *Överbefälhavaren* biträder däremot utredningsmannens förslag om lokalisering av jaktdivisionen till F 12 i Kalmar.

Överbefälhavaren har tidigare betonat nödvändigheten att av operativa skäl behålla alla baser och om möjligt hålla dem levande. Förutsättningarna härför ökar om målflygorganisationen ligger kvar på Malmen. Det fredskompani som då grupperas där kan bilda stommen i basbataljonen, vilket är en klar fördel. *Fortifikationsförvaltningen* framhåller vikten av att flygfältet och byggnader och befästningsanläggningar som är avsedda för krigsbasen hålls i krigsdugligt skick.

SACO och *FCPF* anser att utredningen inte tillräckligt belyser kravet på spridning för att tillgodose beredskapen i fred och skyddet vid ett kuppattat anfall samt möjligheterna att övergå till krigsorganisation. I fråga om spridning beaktar utredningsmannen enligt *SACO* inte det förhållandet att kustflottiljer har ett utsatt läge vid kuppattade anfall. En total indragning av flottiljadministrationen och överflyttning av de flygande enheterna till andra förband innebär vidare en koncentration. Beträffande frågan om koncentration måste F 3:s mobiliseringsansvar vid

indragningen och överflyttningen tas över av andra förband. Utredningen konstaterar endast att viss personalförstärkning behövs. SACO anser emellertid att det är svårt att inom någon aktuell flottilj finna och utbilda nyckelpersonal vid de basbataljoner som förbandet skall upprätta. Detta medför en standardsänkning för de basbataljoner organiserade av flottilj, som övertar F 3:s mobiliseringsansvar. Personalförstärkning kan inte erhållas i alla befattningar som berörs. Krigsplacering av personal från staber och skolor har inte visat sig vara effektiv från mobiliseringsförberedelse-, utbildnings- och övningssynpunkt. Med hänsyn till nämnda operativa önskemål anser FCPF och SACO att målflygorganisationen bör behållas vid F 3. Därmed blir det möjligt att vid höjning av beredskapen eller ett kuppattat anfall snabbt organisera ytterligare en flygbas. Motsvarande effekt erhålls inte om målflygorganisationen förläggs till F 6. TCO-S ser det som en fördel att den personal som ingår i målflygorganisationen kan utgöra stomme i basens krigsförband och att man därigenom kan tillgodogöra sig tidsvinster vid övergång till krigsorganisation.

Vad gäller målflygorganisationen delar *överbefälhavaren* i princip utredningsmannens grunduppfattning att inga organisationsenheter bör finnas kvar vid etablissement som läggs ned. Han anser dock att förhållandena i det aktuella fallet är speciella. Oavsett var målflygdivisionen lokaliseras kommer Malmen inte att tömmas helt. FC och CVM med en flygverksamhet om ca 2 000–3 000 timmar för år kommer att finnas kvar. Vidare skall flygfältet behållas som krigsbas. *Chefen för flygvapnet* anser att en omlokalisering av målflyget till Karlsborg är möjlig, men att den har bestämda nackdelar ur investerings-, driftkostnads-, trafiklednings- och personalsynpunkt. Målflyget bör därför lokaliseras till Malmen. *Försvarets materielverk* biträder inte utredningens förslag beträffande målflyget. Detta bör ligga kvar på Malmen för att man skall kunna utnyttja bastroppens och fältets övriga utrustningar mer rationellt. Underhållsverksamheten blir härigenom koncentrerad till Malmen. Enligt *chefen för armén* påverkar utredningens förslag arméns verksamhet endast i fråga om målflygorganisationens förläggning till Karlsborg. Arméchefen biträder förslaget under förutsättning att hänsyn tas till den skjutverksamhet som armén bedriver i Karlsborg. *Försvarets rationaliseringsinstitut* anser att en anknytning av målflygorganisationen till F 6 är rimlig under de förutsättningar som utredningsmannen har angett.

Länsstyrelsen i Östergötlands län biträder i princip utredningsmannens förslag men önskar att förutsättningarna att också i fortsättningen basera målflyget på Malmen undersöks ytterligare, eftersom detta flygfält förutsätts stå kvar som krigsbas med krav på underhåll och tillsyn. *Länsstyrelserna i Kalmar och Skaraborgs län* samt *Kalmar och Karlsborgs kommuner* tillstyrker förslaget i de delar de är berörda. Karlsborgs kommun hälsar utredningsmannens förslag med stor tillfredsställelse, eftersom kommunen i hög grad är beroende av militära förband och anläggningar. Lokaliseringspolitiskt är det tillskott av arbetstillfällen som förslaget innebär av mycket stor betydelse för Karlsborgs kommunblock.

Blockets glesbygd har nämligen ett vikande befolkningsunderlag.

SACO och *FCPF* förordar att målflyget får ligga kvar på Malmen, bl. a. av operativa och ekonomiska skäl, men även för att få bättre spridning av flygbullret och ta till vara de goda trafikledningsmöjligheterna vid F 3. Hänsyn till personalen vid F 3 talar också härför. Enbart lokaliseringpolitiska skäl får inte vara avgörande för förläggningen av målflyget. Dessa synpunkter delas i huvudsak av *SR* och *TCO-S*.

Linköpings kommun är också positiv till förslaget och utgår från att jaktdivisionerna måste försvinna men menar att frågan om målflygets lokalisering kan diskuteras. Slutligen finner man det angeläget ur sysselsättningssynpunkt att inte all militär flygverksamhet avvecklas från F 3. Nackdelarna blir framför allt stora för den berörda personalen. Under förutsättning att målflyget inte går över till mer bullrande flygplan eller ökar antalet starter vill kommunen ha kvar målflyget på Malmen.

Remissinstanserna har visat stort intresse för utredningsmannens överväganden i de frågor som rör samhällsfaktorer. *Arbetsmarknadsstyrelsen* och *länsstyrelsen i Östergötlands län* delar utredningsmannens uppfattning att en indragning av F 3 medför de minsta nackdelarna och ger den bästa rationaliseringseffekten. *Arbetsmarknadsstyrelsen* anser att en förbandsindragning alltid medför påfrestningar både för den personal som tvingas till omställning och för den kommun som förlorar arbetstillfällen. På grund av *Linköpings* rikt differentierade näringsliv och expansiva utveckling bör indragningen bli mindre kännbar där än i de övriga orter som utredningen har haft att ta ställning till. Man bör undersöka om det finns möjligheter att bereda de äldre anställda arbete vid andra militära och statliga arbetsplatser i *Linköping*. I de fall där personalen inte kan omplaceras inom försvaret, är det angeläget att en frivillig avgång kan äga rum före den slutliga avvecklingen. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* vill dock understryka att varje nedläggning av ett verksamhetsställe skapar problem särskilt för den del av arbetskraften som genom arbetsmarknadsmissigt hög ålder eller på annat sätt är handikappad. Samma synpunkter framförs av *länsarbetsnämnden*. *Kalmar* och *Karlsborgs kommuner* är ur lokaliserings- och samhällsplaneringssynpunkt positiva till utredningsmannens förslag i de avseenden förslaget berör dem. *Kalmar* kommun hyser dock farhågor för att tillgången på bostäder kan bli knapp om inte kommunen får större tilldelning ur extrakvoten, eftersom det inte finns något bostadsöverskott i *Kalmar*. *Länsstyrelserna i Kalmar* och *Skaraborgs län* framför liknande åsikter. *Linköpings kommun* ser det som en fördel om inte all verksamhet avvecklas vid F 3, eftersom det påverkar sysselsättningen i staden ogynnsamt. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* är kritisk mot förslaget eftersom en rullbana i nord-sydlig riktning år 1968 färdigställdes för att minska bullerstörningarna i *Linköpings* västra delar. Investeringskostnaden uppgick till drygt 8 milj. kr. I anslutning härtill krävdes en omläggning av väg E 4. Den färdigställdes år 1966 och kostade 7,5 milj. kr. Det rör sig här om väsentliga investeringskostnader som enligt länsstyrelsens mening inte borde ha kommit till stånd om man vid beslutet hade räknat med den aktuella nedläggningen.

Att bullerfrågorna utgör ett stort problem för särskilt Linköping framgår klart av remissinstansernas svar. *Statens planverk* finner det angeläget att en bullerutredning snarast utförs sedan beslut har fattats om den framtida verksamheten vid F 3. Utredningen bör klarlägga det bullerstörda områdets storlek enligt de ändrade förutsättningarna. Enligt planverkets mening talar starka skäl för att en översyn av tidigare gjorda bullerutredningar kommer till stånd för landets samtliga militära flygplatser i den mån en sådan översyn inte redan har skett. För detta talar även tillkomsten vid flera förband av nya flygplantyper med annan bulleravgivning. Med tanke på befintlig och planerad bebyggelse för såväl bostäder som undervisning i Linköpings västra delar framstår det enligt planverket ur samhällsplaneringens synvinkel som mycket angeläget att flygbullerförhållandena i Malmens närhet förbättras och att bullerstörningarna minskas till ett minimum.

Länsarkitekten i Östergötlands län har behandlat de konsekvenser i planhänseende som en minskning av flygverksamheten vid F 3 innebär. Länsarkitekten anser mot bakgrund av det redovisade materialet att varje minskning av flygverksamheten på Malmen har en väsentligen positiv inverkan ur plansynpunkt. Vid en indragning av jaktdivisionerna bör den positiva verkan bli synnerligen stor och avsevärt förbättra en mycket svår bullersituation i flygplatsens omgivning. Den ytterligare förbättring som skulle inträda om även målflygverksamheten förflyttades från Malmen blir sannolikt inte av samma omfattning men dock betydande.

Statens naturvårdsverk och *länsstyrelsen i Östergötlands län* delar i huvudsak länsarkitektens slutsatser. Länsstyrelsen anser också att det är värdefullt ur bullersynpunkt om även målflygverksamheten flyttas från F 3. Länsstyrelsen avslutar sitt yttrande i denna del med att målflygverksamheten emellertid i jämförelse med övningsoperationer med jaktflyg och provverksamheten vid FC bullermässigt har mindre betydelse på grund av använda plantyper och verksamhetens uppläggning. *Länsstyrelsen i Kalmar län* anser att om den ökade flygverksamheten inte påverkar bullermattornas utbredning i en riktning som är ogynnsam för bostadsbebyggelsen, finns det med avseende på den fysiska samhällsplaneringen inte något att erinra mot att jaktdivisionen förläggs till F 12. Flygbullret utgör däremot inte något hinder för *Karlsborgs kommuns* fortsatta utveckling. Egnahems- och hyreshusbebyggelsen planeras f. n. och i framtiden i de norra och centrala delarna av kommunen, som ligger helt utanför flygbullerzonen. Trots de resultat man har kommit fram till i olika bullerutredningar menar *Linköpings kommun* att de ökade störningar som uppkommer om målflygorganisationen lokaliseras till Malmen blir begränsade. Om målflyget däremot går över till flygplan som bullrar mera eller till ett ökat antal starter, bör frågan prövas på nytt. Därvid bör staden åter beredas tillfälle att yttra sig. *FCPF* har även undersökt bullerproblemen i Kalmar och Karlsborg och finner att en jämnare spridning av flygbullret erhålls inom de tre berörda områdena Linköping, Karlsborg och Kalmar om målflygorganisationen förläggs till F 3.

Luftrums- och trafikledningsfrågor blir enligt remissinstanserna alltmer komplicerade. *Chefen för flygvapnet* uppger att nuvarande flyg- och

skjutverksamhet i karlsborgsområdet kräver hård trafikreglering i samband med starter och landningar för att säkerhetskravet skall kunna uppfyllas. Chefen för flygvapnet uppger vidare att det antal enheter, som är av betydelse för belastningen på flygtrafikledningen, ofta är lägre än antalet flygföretag. Målflygorganisationens tillkomst medför en fördubbling av antalet enheter i förhållande till nuläget. Flygvapenchefen framhåller också att det finns långt fler intressenter i luftrummet över Vättern och karlsborgsområdet än de två som utredningen anger. Tillkomsten av en målflygorganisation vid F 6 kräver ökad trafikledningskapacitet. Den merbelastning som målflygorganisationen trafikledningsmässigt innebär bedöms inte kunna lösas genom mindre insatser av personal vid F 6 än vid Malmen. Personalorganisationerna synes i huvudsak dela flygvapenchefens uppfattning i dessa frågor.

Luftfartsverket anser att en indragning av Östgöta flygflottilj får en utjämnande effekt på luftrumets utnyttjande, eftersom det hårt belastade östgötaområdet avlastas. Förslaget innebär en betydande minskning av den erforderliga samordningen mellan den militära flygverksamheten i östgötaområdet och den planerade luftled som kommer att ligga över detta område.

Remissinstanserna framhåller att det från personalsynpunkt är ytterst angeläget att målflygorganisationen får ligga kvar på Malmen i Linköping. Denna uppfattning redovisas av bl. a. *överbefälhavaren* och *chefen för flygvapnet*. Chefen för flygvapnet är väl medveten om att även flygvapnet måste underkasta sig de organisationsförändringar som betingas av ändrade ekonomiska förutsättningar och av rationalitetsskäl. Trots negativa effekter för den personal som berörs är det nödvändigt att sådana förändringar genomförs. Hänsyn till personalen måste dock i det aktuella fallet tillmätas en relativt stor vikt. Linköping är en ort med rika möjligheter till utbildning och stor efterfrågan på bl. a. tekniskt skolad personal. En genomförd attitydundersökning visar att F 3:s personal är hårt bunden till Linköpingstrakten och att endast ett fåtal av personalen är villiga att flytta till Karlsborg. Om målflygdivisionen förs över till F 6 finns det risk att flygvapnet mister många av dem som nu arbetar med och har kunskaper om målflygdivisionens materiel. Personalskäl talar enligt flygvapenchefen entydigt för att målflygorganisationen blir kvar på F 3. Om målflygorganisationen baseras på F 6 förmodar *försvarets materielverk* att problem uppstår när den flygtekniska personalen skall flyttas från linköpingsområdet till Karlsborg. Detta kan medföra kostnader för att anställa och utbilda ny personal vid F 6 samt risk för störningar i flygtidsproduktionen. *FCPF* och övriga personalorganisationer anser att det är väsentligt att utnyttja de vakanser som föreslås i utredningen. Dessa står inte till förfogande bara för F 3:s personal utan man måste räkna med konkurrens bl. a. från F 18:s personal. Vidare tar personalorganisationerna upp frågan om möjligheten att erhålla nytt arbete på lokaliseringsorten, förtidspensionering och omplacering till annan statlig verksamhet, eftersom tillgången på arbetstillfällen framförallt för den äldre arbetskraften är begränsad i bl. a. Karlsborg. Karlsborg kan inte heller erbjuda lika goda möjligheter till utbildning som Linköping.

Erfarenheten visar att personalen är starkt rotad i sin miljö och inte önskar några förändringar i sina arbets- och bostadsförhållanden. SR anmärker härutöver att frågan om befälsordningen för flygvapnet är under utredning och att antalet tjänster för de utökade arbetsuppgifter man har fått under senare år är för få. Genom den föreslagna omorganisationen erhåller också vissa enheter ökade arbetsuppgifter, som i och för sig kräver personalförstärkning, bl. a. på officerssidan. Det totala antalet officerstjänster på olika nivåer inom flygvapnet bedöms därför inte kunna minskas genom den föreslagna omorganisationen. Slutligen anför personalorganisationerna sammanfattningsvis att hänsyn bör tas till personalen vid F 3 så att de som har de starkaste skälen för att stanna kvar i Linköping får möjlighet till detta. Lokaliseringspolitiska skäl får inte leda till att personal tvingas välja mellan att ta en ny, eventuellt sämre, anställning eller flytta till en ort med sämre samhällsservice.

Utredningens ekonomiska överväganden kritiseras av flera remissinstanser, som främst uppehåller sig vid investerings- och driftkostnadernas storlek vid olika lokaliseringalternativ. Utredningen anses bl. a. inte i tillräcklig grad ha beaktat investeringsbehovet vid Karlsborg och Kalmar. Driftkostnaderna bedöms också enligt några remissinstanser ha räknats för lågt. *Chefen för flygvapnet* menar att såväl investeringsbehovet som driftkostnaderna blir större än förslaget anger i F 6-alternativet, eftersom en rad byggnadsarbeten måste utföras i Karlsborg. Bl. a. måste en ny hangar byggas. Vid en lokalisering till F 3 behöver man utnyttja endast en liten del av det befintliga byggnadsbeståndet utan om- eller tillbyggnad. Endast smärre iståndsättningsarbeten behövs. Vad gäller driftkostnaderna anses bl. a. lönekostnaderna vara alltför lågt räknade för alternativet Karlsborg. Utredningen räknar med 525 000 kr. i lönekostnader för kvarvarande personal, medan chefen för flygvapnet räknar med 2 milj. kr. i löner för denna personal. Härtill kommer vid basering vid Karlsborg ökade målflygkostnader eftersom målflyget får längre flygvägar vid flertalet företag. Om målflygorganisationen placeras på Malmen, torde inte heller särskild bastropp behövas vid basen. Iiäriegenom kan personalbesparingar uppnås. De flesta av flygvapenchefens synpunkter i angivna frågor delas i huvudsak av bl. a. personalorganisationerna. Fastän *försvarets rationaliseringsinstitut* inte har prövat målflygorganisationens utformning finner man att flygvapenchefens förslag har en sådan omfattning materiellt och personellt att ytterligare investeringar vid F 6 blir oundvikliga. Vad gäller kostnads kalkylerna finner institutet att de minskningar i drift- och investeringskostnader som utredningen redovisar till 5 respektive 8 milj. kr. bör räknas om till nuvärde för att ge en mer rättvisande bild av kostnaderna. Institutet har beaktat de minskade utgifter vid F 3 som följer av utredningens förslag att lokalisera målflygorganisationen till F 6. Samtidigt anmärker institutet att något material som kan belysa rimligheten av kostnadsökningen om 2 milj. kr. vid andra flottiljer inte har redovisats. Institutet har dock under hand fått veta att de av utredningen redovisade kostnaderna för serviceorganisationen vid FC och CVM samt för bastropp och flygfältsunderhåll, sammanlagt

800 000 kr., skall ingå i kostnadsökningen om 2 milj. kr. Även iståndsättningskostnader vid F 12 på grund av ökade investeringar bör räknas in och har antagits uppgå till 5 milj. kr. efter 20 år.

Även personalorganisationerna analyserar utredningens överväganden av de ekonomiska frågorna och är i regel kritiska. *FCPF* anser att brister och felaktigheter finns i utredningen. *FCPF* finner det t. ex. förvånansvärt att utredningen beräknar investeringsbehovet till 10 milj. kr. vid överflyttning av en division till F 12 men att inga kostnader redovisas för att flytta målflygorganisationen till F 6. Med hänsyn till organisationens storlek och bristande lokalutrymmen kommer investeringsbehovet enligt *FCPF*'s mening inte att understiga det vid F 12. Vidare hävdar man bl. a. att besparingar kan göras i fråga om flyttningskostnader, om målflygorganisationen förläggs till F 3. Sammanfattningsvis framhåller *FCPF* att besparingar kan göras i investeringar med 8 milj. kr. och i driftkostnader med 1 150 000 kr. om målflygorganisationen förläggs till F 3. *FCPF*'s kritik delas i huvudsak av *SACO*, *SR* och *TCO-S*. *TCO-S* understryker härutöver att en fortsatt förläggning av målflygorganisationen till Malmen innebär ett effektivare utnyttjande av de serviceresurser som finns till följd av flygverksamheten vid FC och CVM. Utredningens motiv för en omlokalisering av målflygorganisationen anses därmed i allt väsentligt sakna grund.

Tidpunkten för förslagets genomförande behandlas av några remissinstanser som framhåller att det är väsentligt att man i god tid orienterar personalen om kommande organisationsändringar så att lämpliga åtgärder kan vidtas för personalen. *Fortifikationsförvaltningen* understryker vikten av att tillräcklig tid anslås för att genomföra de byggnadsåtgärder, som kan bli en följd av kommande organisationsbeslut. Vid beslut innevarande år bedöms de i förslaget förutsatta åtgärderna kunna vara genomförda tidigast den 1 juli 1976. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser att föreslagen tidpunkt för nedläggning ger rådrum för att möta uppstående personalproblem. Samma synpunkter framförs av länsarbetsnämnden. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* samt *Karlsborgs* och *Kalmar kommuner* anhåller om att så snart som möjligt få besked i lokaliseringsfrågan. *Personalorganisationerna* framhåller för sin del bl. a. vikten av att realistiska tidsplaner i god tid görs upp för de organisationsåtgärder som medför att viss personal måste flytta samt att överläggningar kommer till stånd mellan berörda parter så att personalen får tid att lösa de problem en flyttning kan komma att medföra.

Departementschefen

Riksdagen har beslutat att F 9 skall läggas ned och F 18 avvecklas som flygflottilj (prop. 1968:109, SU 1968:124, rskr 1968:282). Vidare har riksdagen beslutat om avveckling av F 2 och F 8 och om omvandling av F 18 till en skolenhet för utbildning i huvudsakligen stridslednings- och luftbevakningstjänst och av F 14 till en skolenhet med huvudinriktning på bastjänst (prop. 1970:96, SU 1970:202, rskr 1970:419). Förslagen i

propositionerna grundar sig på tre delbetänkanden av försvarets fredsoptionsutredning. I ett fjärde betänkande har utredningen föreslagit att flottiljadministrationen vid F 3 i Linköping skall dras in. Förslaget innebär att flottiljens olika avdelningar med underlydande verkstäder, serviceinrättningar och förråd samt specialkompaniet bör utgå. Den kvarvarande jaktdivisionen med tillhörande baskompani bör enligt utredningen omlokaliseras till F 12 i Kalmar. Utredningen anser vidare att målflygorganisationen bör flyttas till F 6 i Karlsborg under förutsättning att organisationen vinner statsmakernas godkännande. Flottiljens uppgifter beträffande rekrytering, utbildning, mobilisering och förvaltning bör i huvudsak föras över till F 13 i Norrköping, som föreslås tillföras nödvändig personalförstärkning. De servicefunktioner som F 3 f. n. fullgör för FC och CVM i Malmslätt bör enligt utredningen övertas av F 13. Utredningen menar slutligen att F 3:s flygfält bör behållas som krigsbas och betjänas av en bastropp ur F 13.

Utredningen räknar med att investeringskostnaderna för att omlokalisera jaktdivisionen till F 12 blir 10 milj. kr. Att målflygorganisationen förläggs till F 6 beräknas inte medföra några investeringskostnader. Planerade investeringar och iståndsättningsarbeten vid F 3 till en beräknad kostnad av 23 milj. kr. inom de tre närmaste sjuårsperioderna behöver enligt utredningen inte genomföras, om flottiljens administration avvecklas enligt förslaget. De årliga driftkostnaderna minskar med 7 milj. kr. Enligt utredningen ökar emellertid driftkostnaderna vid andra förband med 2 milj. kr. med anledning av omlokaliseringen.

Indragningen av flottiljadministrationen vid F 3 kan enligt utredningen genomföras tidigast den 1 juli 1974. Utredningen anser det synnerligen angeläget, att åtgärder som kräver omfattande omplaceringar av personal snarast fastställs i princip och att realistiska tidsplaner görs upp.

Så gott som alla remissinstanser tillstyrker förslaget att lägga ned flottiljadministrationen vid F 3. Överbefälhavaren och chefen för flygvapnet framhåller dock de negativa följdverkningar som varje förbandsindragning medför. Överbefälhavaren konstaterar emellertid att en indragning av F 3 medför de minst ogynnsamma följdverkningarna. SACO och FCPF godtar förslaget att dra in F 3 men finner att en nedläggning av F 6 skulle vara lämpligare. Försvarets rationaliseringsinstitut menar att utgångspunkterna för utredningens värdering av den organisatoriska utvecklingen är osäkra och ifrågasätter hållbarheten av dessa i ett långsiktigt perspektiv. Institutet understryker vikten av att alternativa förutsättningar för organisationens utveckling på sikt analyseras. Flera remissinstanser är kritiska till förslaget att lokalisera målflygorganisationen till F 6. Operativa skäl, samhällsfaktorer samt i första hand personal- och kostnadsskäl talar enligt kritikerna för att målflygorganisationen bör ligga kvar på F 3. Remissinstanserna finner det slutligen angeläget att personalen i god tid orienteras om kommande organisationsändringar så att lämpliga åtgärder kan vidtas för personalen.

I anslutning till remissbehandlingen av utredningens förslag har överbefälhavaren på uppdrag av Kungl. Maj:t utrett behovet av en

målflygorganisation för främst flygvapnet. Överbefälhavarens förslag innebär i huvudsak att en målflygenhet bör finnas inom flygvapnet. Den bör vara dimensionerad för att fullt utbyggd kunna utföra all försvarets målflygning i det högre fartområdet. Behovet av målflygning beräknas till 12 000 timmar för år. Målflygenheten förslås bli organiserad med en målflygchef, ett beställningskontor, en målflygdivision och en bastjänst-enhet. Överbefälhavaren beräknar att omkring 120 fast anställda bör ingå i enheten. Rekryteringen av den flygande personalen bör enligt överbefälhavaren ske så att fältflygare och flygnavigatörer efter föreskriven utbildning får anställning som underofficerare på aktiv stat. Målflygenheten bör slutligen enligt överbefälhavaren av personal-, beredskaps- och kostnadsskäl baseras på Malmen.

Yttrande över överbefälhavarens förslag har avgetts av försvarets rationaliseringsinstitut. Institutet, som i princip biträder överbefälhavarens förslag att inrätta en särskild målflygorganisation inom krigsmakten, anser att de ekonomiska konsekvenserna av förslaget inte framgår av överbefälhavarens utredning och har därför sökt få fram underlag för att bedöma dessa. Lokaliseringsalternativet Malmen är enligt institutet gynnsamt från ekonomisk synpunkt, om två attackdivisioner förläggs till F 6, medan alternativen Malmen och Karlsborg i stort är likvärdiga, om endast en attackdivision förläggs till F 6. Utöver ekonomiska överväganden torde enligt institutet andra väsentliga faktorer inverka vid valet av lokaliseringsalternativ, t. ex. lokaliseringspolitik och miljövård (bullerproblem), avvägningsproblem i samband med försvarets framtida struktur och personalfrågor. Enligt institutet har det under remissarbetet inte kommit fram något som väsentligen förändrar tidigare framtaget underlag beträffande lokaliserings- och bullerfrågor eller rekryteringsläget inom flygvapnet. Institutet finner att väsentliga skäl talar för att ett beslut i lokaliseringsfrågan bör anstå ytterligare ett år.

Rationaliseringsinstitutet anser att Kungl. Maj:t bör ge institutet i uppdrag att i samverkan med överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna komplettera utredningen innan beslut fattas om den slutliga organisationen. Institutet menar vidare att beslut kan fattas om en fortlöpande uppbyggnad under budgetåren 1971/72-1973/74 av en målflygorganisation som tillgodoser flygvapnets behov inom det höga fartområdet. Institutet anser slutligen att målflygorganisationen tills vidare bör behållas på Malmen.

Remissinstanserna har i stort sett enhälligt biträtt förslaget att lägga ned flottiljadministrationen vid F 3. Även jag delar uppfattningen att F 3:s administration i första hand bör komma i fråga för indragning. Av flottiljens tre jaktdivisioner bör enligt min mening den som f. n. är vakantsatt dras in, en utgå i samband med att F 17 ombeväpnas från attack- till jaktflottilj och en tills vidare ligga kvar på F 3. Om den inte är indragen när flottiljadministrationen läggs ned, bör den administrativt anknytas till F 13. Eftersom vissa nu pågående utredningar kan komma att påverka frågan om organisation och lokalisering av målflygverksamheten anser jag att ett ställningstagande till målflygets framtida

organisation och lokalisering tills vidare bör anstå. Beslut i dessa frågor kan fattas tidigast under år 1972. Målflygorganisationen bör således tills vidare med hittillsvarande omfattning ligga kvar på Malmen. Om målflygorganisationen flyttas från Malmen, skall en bastropp ur F 13 lokaliseras dit för att säkerställa flygfältets användning som krigsbas.

I övriga frågor är jag i stort sett ense med utredningen, vilket innebär att F 3:s uppgifter beträffande rekrytering, utbildning, mobilisering och förvaltning bör föras över i huvudsak till F 13 i Norrköping, att de servicefunktioner som F 3 f. n. upprätthåller för FC och CVM på Malmen bör knytas till F 13. Jag vill i detta sammanhang upplysningsvis nämna att organisationsfrågor som uppstår med anledning av de åtgärder jag har förordat i det föregående skall utredas närmare. Vid utredningsarbetet kommer representanter för berörda personalorganisationer att beredas tillfälle att lämna synpunkter på frågor som framstår som väsentliga från personalsynpunkt.

De organisationsförändringar som jag har förordat i det föregående medför vissa problem för den berörda personalen. För att mildra dessa förutsätter jag att förändringarna genomförs i nära samråd med den berörda personalens organisationer på såväl lokal som central nivå. Olika åtgärder bör vidtas för att underlätta omplaceringen av personal och för att erbjuda övertalig personal annan anställning. Personalproblemen bör lösas av försvarets personalnämnd i samarbete med chefen för flygvapnet och personalorganisationerna. Indragningen av flottiljadministrationen och därmed sammanhängande omorganisationer bör genomföras successivt enligt en av Kungl. Maj:t fastställd tidsplan och vara slutförda senast den 1 juli 1974.

Om förutsättningarna skulle ändras så att en förskjutning av tidpunkten för indragningens slutförande blir nödvändig, bör Kungl. Maj:t äga att besluta härom.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att godkänna de organisationsförändringar inom flygvapnet som jag har förordat i det föregående.

UTVIDGAT FÖRSÄKRINGSSKYDD FÖR CIVILFÖRSVARSPLIKTIGA

Enligt kungörelsen (1963:243) angående grupplivförsäkring åt värnpliktiga m. fl. meddelar staten grupplivförsäkring för dödsfall åt viss personal inom försvaret som inte omfattas av försäkringsskydd enligt reglementet (1962:698) angående statens grupplivförsäkring. Enligt 4 § nämnda kungörelse (4 § ändrad senast 1970:302) föreligger försäkringsskydd för bl. a. civilförsvarspliktig personal under föreskriven tjänstgöring i det allmänna civilförsvaret, som fullgörs efter inskrivning i civilförsvaret, samt under tjänstgöring vid krigsmakten jämlikt lagen (1952:269) om skyldighet för civilförsvarspliktig att tjänstgöra vid krigsmakten. Försäkringsskyddet omfattar den civilförsvarspliktiga personalen under förutsättning att tjänstgöringen har fullgjorts eller avsetts skola fullgöras minst fem dagar i följd med minst fem timmar varje dag. Ärenden om grupplivförsäkring enligt kungörelsen handläggs av statens personalpensionsverk och statens grupplivnämnd. Utgifterna bestrids från driftbudgetens inkomsttitel Pensionsmedel m. m. Under den tid kungörelsen har gällt har endast ett fåtal försäkringsfall inträffat inom civilförsvarets område.

Åtskillig utbildningsverksamhet inom civilförsvaret och de flesta civilförsvarsövningar sker f. n. under tjänstgöring av så kort varaktighet att den inte omfattas av försäkringsskyddet. Denna kortare form av tjänstgöring, numera uppskattningsvis en fjärdedel av all tjänstgöring, innefattar risker av samma art som under längre tjänstgöring, t. ex. skjututbildning med skarp ammunition. Jag anser därför att försäkringsskyddet åt den civilförsvarspliktiga personalen bör utvidgas att gälla oberoende av tjänstgöringens varaktighet. Utgiftsökningen till följd av förslaget kan förutses bli av ringa omfattning. Den föreslagna förbättringen av försäkringsskyddet medför ändring i kungörelsen (1963:243) angående grupplivförsäkring åt värnpliktiga m. fl. Jag erinrar om att år 1970 en motsvarande utvidgning av försäkringsskyddet genomfördes för frivillig personal och hemvärnsmän vid viss tjänstgöring (prop. 1970:18 s. 35 och 67, SU 1970:87, rskr 1970:104).

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

godkänna vad jag har förordat i det föregående om utvidgat försäkringsskydd för civilförsvarspliktiga.

MATERIELANSKAFFNING M. M. FÖR DET MILITÄRA FÖRSVARET

Som angavs i prop. 1971:1 (bil. 6 s. 19) hade beredningen av de anslagsfrågor som rör anskaffning av tygmateriel och motsvarande för det militära försvaret inte hunnit avslutas vid sådan tidpunkt att slutliga förslag beträffande materielanslagen kunde läggas fram i statsverkspropositionen. Skälen härtill var att viss omplanering erfordrades av anskaffningsverksamheten inom luftförsvar och angränsande system bl. a. till följd av luftförsvarsutredningens resultat. Vidare var det nödvändigt att se över materielplanerna eftersom prisutvecklingen för komplicerad teknisk materiel hade medfört att betalningsutrymmet för nya materielbeställningar blivit mindre än vad myndigheterna tidigare hade beräknat. Mindre omDispositioner visade sig också nödvändiga till följd av det i prop. 1971:1 (bil. 6 s. 13) redovisade förslaget om viss ökning av reservationsmedelsbehållningarna på grund av de samhällsekonomiska förutsättningarna.

Den föreslagna restriktiviteten beträffande beställningsbemyndiganden för nästa budgetår som förutskickades i prop. 1970:110 (s. 34) är ett uttryck för den handlingsfrihet som statsmakterna bör ha vid utgången av den fyraårsperiod som 1968 års försvarsbeslut omfattar. De bemyndiganden som jag förordar i det följande under berörda anslag innefattar en uppräknig av hela bemyndigandeskulden till kostnadsläge maj 1970. Härutöver har den del av bemyndigandeskulden som skall betalas under budgetåret 1971/72 räknats upp på visst sätt till medelkostnadsläget för *samma budgetår*. Jag avser att i annat sammanhang ta upp frågan om att bemyndigandebehovet i fortsättningen skall redovisas på motsvarande sätt.

Jag förordar att beställningsbemyndiganden och medel för nästa budgetår beräknas enligt följande sammanställning (milj. kr.). Som

	1969/70	1970/71			1971/72 (förslag)		
	Bemyndigandeskulden 30.6. 1970	Medel ¹	Bemyndiganden	Bemyndigandeskulden 30.6. 1971	Medel	Bemyndiganden	Beräknad bemyndigandeskulden 30.6.1972
Anskaffning av tygmateriel m. m.	738,1	555,2	426,0	608,9	620,0	615,0	603,9
Anskaffning av fartygsmateriel m. m.	529,0	262,3	393,0	659,7	282,0	155,5	533,2
Anskaffning av flygmateriel m. m.	2 264,4	1 099,5	1 800,0	2 964,9	1 165,6	830,0	2 629,3
Vissa signalförbindelser (prop. 1971:1 bil. 6)	27,7	29,0	28,7	27,4	28,7	28,5	27,2
	3 559,2	1 946,0	2 647,7	4 260,9	2 096,3	1 629,0	3 793,6

¹Medgiven utgift enligt Kungl. Maj:ts beslut t.o.m. den 19 februari 1971

jämförelse anges i sammanställningen motsvarande värden för budgetåret 1970/71 och bemyndigandeskuldens storlek den 30 juni 1970. Jag återkommer till anslags- och bemyndigandefrågorna i det följande.

För att möjliggöra en ekonomisk upphandling av drivmedel och eldningsoljor lämnade riksdagen för budgetåret 1970/71 ett bemyndigande att beställa drivmedel för 40 milj. kr. och eldningsoljor för 12 milj. kr. (prop. 1970:1 bil. 6 s. 21, SU 1970:110, rskr 1970:276).

Materielverket föreslår att bemyndigandet utsträcks till att omfatta tiden intill utgången av budgetåret 1972/73 och att kostnadsramarna för budgetåret 1971/72 fastställs till 45 milj. kr. för drivmedel och 15 milj. kr. för eldningsoljor.

Jag tillstyrker förslaget och hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att avtal om inköp intill utgången av budgetåret 1972/73 av drivmedel och eldningsoljor för krigsmakten får träffas inom en kostnadsram av 45 000 000 kr. för drivmedel och 15 000 000 kr. för eldningsoljor.

ANSLAGSFRÅGOR M. M.

I prop 1971:1 (bil. 6) har vissa anslag inom försvarsdepartementets verksamhetsområde tagits upp med beräknade belopp. Dessa anslag anmäls i det följande. Storleken av preliminärt beräknade belopp och slutligt begärda anslag framgår av följande sammanställning.

Anslag	Belopp	
	Prel. beräknat	Slutligt beräknat
DRIFTBUDGETEN		
Anskaffning av tygmateriel m. m.	575 000 000	574 000 000
Anskaffning av fartygsmateriel m. m.	270 000 000	270 000 000
Anskaffning av flygmateriel m. m.	1 124 753 000	1 124 753 000
Försvarets forskningsanstalt:		
Förvaltningskostnader	31 700 000	32 200 000
Forskningsverksamhet	51 500 000	52 000 000
KAPITALBUDGETEN		
Markförvärv för övningsfält m. m.	15 500 000	15 500 000
	2 068 453 000	2 068 453 000

Liksom för budgetåren 1967/68 (prop. 1967:110 s. 5), 1968/69 (prop. 1968:110 s. 91), 1969/70 (prop. 1969:110 s. 42) och 1970/71 (prop. 1970:97 s. 44) har inom försvarsdepartementet upprättats tabeller, i vilka försvarets beräknade utgifter under budgetåret 1971/72 redovisas i programtermer. Redovisningen följer samma indelning i program och produktionsområden som har använts vid närmast föregående redovisning i programtermer (prop. 1970:97 s. 46). I förhållande till budgetåret 1969/70 och tidigare budgetår förekommer avvikelser som innebär att jämförelser med dessa budgetår inte kan göras. Indelningen i utgiftsslag har ändrats efter den nämnda redovisningen i prop. 1970:97. En jämförelse i detta avseende med tidigare budgetår kan därför inte göras. Tabellerna torde få fogas som *bilaga 1* och *2* till statsrådsprotokollet i detta ärende.

I tabell 1 redovisas budgeten för 1971/72 uppdelad på huvudprogram och huvudproduktionsområden. I tabell 2 har huvudprogram och utgiftsslag ställts samman. Uppdelningarna har inte kunnat göras helt exakt eftersom nuvarande titelförteckning och kontoplaner inte är utformade med hänsyn till programbudgetens krav. De belopp som redovisas i tabellerna skiljer sig från riksstatsförslaget bl. a. genom att under varje program redovisas den beräknade nettoutgiften, vilket innebär att anslagen har korrigerats för väntade förändringar i reservationsmedelsbehållningen. Prisregleringsanslaget för det militära försvaret har inte tagits med i tabellerna. Avskrivningar och förräntningskrav har inte inkluderats i ersättningsanslagen till fastighetsfonderna.

DRIFTBUDGETEN *Fjärde huvudtiteln***B ARMÉN****B 27. Anskaffning av tygmateriel m. m.**

1969/70	Utgift	581 554 000 ¹	Reservation	190 626 448
1970/71	Anslag	493 000 000		
1971/72	Förslag	574 000 000		

¹Härtill kommer utgifter under anslagen Armén: Förband med särskild budget, Marinen: Förband med särskild budget och Militärområdesstaber med särskild budget

Från anslaget betalas anskaffning och modernisering av tygmateriel m.m.

Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1968 – vid ingången av den fyraårsperiod som omfattas av 1968 års försvarsbeslut – 659 821 000 kr. För budgetåren 1968/69–1970/71 har riksdagen lämnat beställningsbemyndiganden till ett belopp av (565 000 000 + 500 000 000 + 426 000 000) i 1 491 000 000 kr. Under samma budgetår har Kungl. Maj:t genom beslut intill den 19 februari 1971 medgett en medelsförbrukning av (445 800 000 + 540 898 000 + 555 230 000) i 1 541 928 000 kr. under anslaget. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1971 blir (659 821 000 + 1 491 000 000 – 1 541 928 000) 608 893 000 kr.

Försvarets materielverk

Anslaget bör föras upp med 629 302 000 (+ 136 302 000) kr. Anslaget avses för utgifter på grund av beställningar enligt följande sammanställning (milj. kr.).

1. Beställningar t. o. m. budgetåret 1969/70	260,0
2. Beställningar budgetåret 1970/71	169,3
3. Beställningar budgetåret 1971/72	
Vapenmateriel	8,0
Fordonsmateriel	94,0
Fältarbetsmateriel	9,0
Elektromateriel	10,0
Ammunition	62,0
Forskning, försök och utveckling	23,0
Övrigt	24,0
	659,3

Avvikelsen i förhållande till det anslag som föreslås beror på viss överplanering.

För nästa budgetår bör inhämtas ett beställningsbemyndigande om 650 milj. kr. Bemyndigandebeloppet fördelar sig på materielslag m. m. enligt följande (milj. kr.).

1. Vapenmateriel	19,0
2. Fordonsmateriel	243,0
3. Fältarbetsmateriel	28,0
4. Elektromateriel	18,0
5. Materiel för reparationstjänst och verkstäder	6,0
6. Utbildningsmateriel	12,0
7. Ammunition för krigsbruk	114,0
8. Ammunition för övningar	79,0
9. Forskning, försök och utveckling	44,0
10. Centrala renoveringar	24,0
11. Reservdelar för fredsbruk	7,0
12. Gemensamt och övrigt	16,0
13. Prisreglering	90,0
	700,0

Avvikelsen i förhållande till det bemyndigande som föreslås beror på viss överplanering.

1. Bemyndigandet avser bl. a. anskaffning av eldledningsutrustning till granatgevär.

2. Bemyndigandet avser främst anskaffning av infanterikanonvagnar, flaklastbilar och hjultraktorer.

3. Bemyndigandet avser främst anskaffning av 10 tons bandschaktare/bandlastare, artilleriflygplan samt navigerings- och landnings-system för helikopter.

4. Bemyndigandet avser bl. a. anskaffning av bärbara kortvågsradiostationer.

7. Bemyndigandet avser främst anskaffning av tändrör till artilleriammunition, rökgranater till stridsvagnar samt ammunition till granatkastare.

9. Aktuella forskningsprojekt är en ny stridsvagnsmina, luftvärnsrobot-system samt ny bandvagn.

Departementschefen

Anslaget bör föras upp med 574 milj. kr. För att hittills outnyttjade belopp under kapitalbudgetanslag skall kunna tas i anspråk inom utgiftsramen för det militära försvaret måste medelsförbrukningen under förevarande anslag minskas. Av anslaget bör under nästa budgetår få utnyttjas 560 690 000 kr. Till detta belopp kommer del av de reservationsmedel som får förbrukas under budgetåret.

Med hänvisning till vad jag har anfört under Materielanskaffning för det militära försvaret bör för verksamheten under nästa budgetår inhämtas ett bemyndigande om 615 milj. kr. Det bör liksom tidigare ankomma på Kungl. Maj:t att ta ställning till vilka anskaffningar som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av tygmateriel m. m. får läggas ut inom en kostnadsram av 615 000 000 kr.,
- 2) till *Anskaffning av tygmateriel m. m.* för budgetåret 1971/72 anvisa ett reservationsanslag av 574 000 000 kr.

C MARINEN

C 23. Anskaffning av fartygsmateriel m. m.

1969/70	Utgift	232 973 729	Reservation	124 824 380
1970/71	Anslag	229 000 000		
1971/72	Förslag	270 000 000		

Från anslaget betalas anskaffning och modernisering av fartygsmateriel m. m.

Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1968 – vid ingången av den fyraårsperiod som omfattas av 1968 års försvarsbeslut – 338 355 000 kr. För budgetåren 1968/69–1970/71 har riksdagen lämnat beställningsbemyndiganden till ett belopp av (265 000 000 + 355 000 000 + 393 000 000) 1 013 000 000 kr. Under samma budgetår har Kungl. Maj:t genom beslut intill den 19 februari 1971 medgett en medelsförbrukning av (215 300 000 + 214 080 000 + 262 345 000) 691 725 000 kr. under anslaget. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1971 blir (338 355 000 + 1 013 000 000 – 691 725 000) 659 630 000 kr.

Försvarets materielverk

Anslaget bör föras upp med 286 380 000 kr. Anslaget avses för utgifter på grund av beställningar enligt följande sammanställning (milj. kr.).

1. Beställningar t. o. m. budgetåret 1969/70	149,0
2. Beställningar budgetåret 1970/71	93,0
3. Beställningar budgetåret 1971/72	44,4
	286,4

För nästa budgetår bör inhämtas ett beställningsbemyndigande om 159,5 milj. kr. Bemyndigandebeloppet fördelar sig på materielslag m. m. enligt följande (milj. kr.).

A. Flottan

1. Trängfartyg och båtmateriel	3,3
2. Fartygsmoderniseringar	3,4
3. Helikoptrar	4,3
4. Skeppsteknisk materiel	14,7
5. Artillerimateriel	2,4
6. Robotmateriel	0,6
7. Torpedmateriel	2,7
8. Minmateriel	19,3
9. Telemateriel	17,6
10. Nautisk materiel, stridsledningsmateriel m. m.	1,1
11. Fordonsmateriel	2,1
12. Forskning, försök och utveckling	12,1
13. Övrigt (dataproduktion m. m.)	1,3

B. Kustartilleriet

1. Tunga batterier	7,4
2. Lätta batterier	4,4
3. Rörliga spärrbataljoner	0,2
4. Kustjägarförband	1,9
5. Övrig materiel	23,5
6. Forskning, försök och utveckling	3,0

<i>C. Prisreglering</i>	38,0
	163,3

Avvikelsen i förhållande till det bemyndigande som föreslås beror på viss överplanering.

A 1. Bemyndigandet avses främst för ersättningsanskaffning av ett tankfartyg samt fortsatt anskaffning av ekipagetjänstbåtar.

2. Bemyndigandet avses bl. a. för att avhjälpa rötskador på minsvepare av trä och för att modernisera ett mintransportfartyg samt vissa minsvepare.

3. Bemyndigandet avses för att komplettera vapen och utrustning för helikoptrar.

4. Bemyndigandet avses för bristtäckning, främst i fråga om viss minsvepningsmateriel och maskeringsnät för fartyg, och för ersättningsanskaffning av batterier för ubåtar.

8. Bemyndigandet avses för anskaffning av minor och minröjningsmateriel samt bristtäckning beträffande minröjnings- och minskyddsmateriel.

9. Bemyndigandet avses för fortsatt anskaffning av kortvägsradio-materiel samt modernisering och bristtäckning av övrig telemateriel.

12. För fartygsprojektering m. m. beräknas 7,5 milj. kr. Bland viktigare objekt som kräver projektering under nästa budgetår kan nämnas ubåtar av typ A 14. Bemyndigandet avses dessutom för bl. a. allmän materielutveckling, skeppsteknisk forskning för övervattensfartyg och ubåtar samt utveckling av vapenteknisk materiel för flottan.

B 1. Bemyndigandet avses bl. a. för prisreglering av beställda 12 cm tornbatterier och för installation av elledning vid fasta tunga batterier.

2. Bemyndigandet avses för fortsatt installation av beslutade 7,5 cm tornbatterier m. m.

5. Bemyndigandet avses för modifiering, modernisering, bristtäckning och ersättningsanskaffning av artillerimateriel, ammunition, telemateriel och fordon m. m., för fortlöpande anskaffning av min- och minstationsmateriel, för utbyggnad och modernisering av mineringar samt för utbyggnad och modernisering av stridsledningsorganisationen m. m.

6. Bemyndigandet avses för löpande utvecklingsarbete och försöksverksamhet avseende artilleri-, robot-, min- och telemateriel samt ammunition.

Departementschefen

Anslaget bör föras upp med 270 milj. kr. För att hittills utnyttjade belopp under kapitalbudgetanslag skall kunna tas i anspråk inom utgiftsramen för det militära försvaret måste medelsförbrukningen under förevarande anslag minskas. Av anslaget bör under nästa budgetår få utnyttjas 261 620 000 kr. Till detta belopp kommer del av de reservationsmedel som får förbrukas under budgetåret.

Med hänvisning till vad jag har anfört under Materielanskaffning för det militära försvaret bör för verksamheten under nästa budgetår inhämtas ett bemyndigande om 155,5 milj. kr. Det bör liksom tidigare ankomna på Kungl. Maj:t att ta ställning till vilka anskaffningar som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av fartygsmateriel m. m. får läggas ut inom en kostnadsram av 155 500 000 kr.,
- 2) till *Anskaffning av fartygsmateriel m. m.* för budgetåret 1971/72 anvisa ett reservationsanslag av 270 000 000 kr.

D FLYGVAPNET

D 23. Anskaffning av flygmateriel m. m.

1969/70	Utgift	1 086 503 421 ¹	Reservation 284 663 736
1970/71	Anslag	968 282 000	
1971/72	Förslag	1 124 753 000	

¹Härtill kommer utgift under anslaget Flygvapnet: Förband med särskild budget

Från anslaget betalas anskaffning och modernisering av flygmateriel m. m.

Bemyndigandeskulden under anslaget var den 30 juni 1968 – vid ingången av den fyraårsperiod som omfattas av 1968 års försvarsbeslut – 2 509 801 000 kr. För budgetåren 1968/69–1970/71 har riksdagen lämnat beställningsbemyndiganden till ett belopp av (830 000 000 + 950 000 000 + 1 800 000 000) 3 580 000 000 kr. Under samma budgetår har Kungl. Maj:t genom beslut in'till den 19 februari 1971 medgett en medelsförbrukning av (1 026 917 000 + 998 529 000 + 1 099 510 000) 3 124 956 000 kr. under anslaget. Den på detta sätt beräknade bemyndigandeskulden den 30 juni 1971 blir (2 509 801 000 + 3 580 000 000 – 3 124 956 000) 2 964 845 000 kr.

Försvarets materielverk

Anslaget bör föras upp med 1 182 871 000 (+ 214 589 000) kr. Anslaget avses för utgifter på grund av beställningar enligt följande sammanställning (milj. kr.).

1. Beställningar t. o. m. budgetåret 1969/70	661
2. Beställningar budgetåret 1970/71	372
3. Beställningar budgetåret 1971/72	150
	1 183

För nästa budgetår bör inhämtas ett beställningsbemyndigande om 600 milj. kr. Bemyndigandebeloppet fördelar sig på materielslag m. m. enligt följande (milj. kr.).

1. Stridsledningssystem	102
2. Bssystem	78
3. Övriga telesystem	33
4. Robotar och ammunition	43
5. Flygplan 37	84
6. Övriga flygplan	33
7. Reservdelar	56
8. Tillämpad forskning	23
9. Försöksplatsverksamhet	24
10. Gemensamt och övrigt	58
11. Prisreglering	120
	654

Avvikelsen i förhållande till det bemyndigande som föreslås beror på viss överplanering.

1. Bemyndigandet avser anskaffning, modifiering och installation av radarstationer, sambands- och datamateriel, vädermateriel, presentationsutrustning och strömförsörjningsutrustning.

2. Bemyndigandet avser bl. a. underhållsutrustning för flygplan och robotar.

3. Bemyndigandet avser anskaffning av radiomateriel, navigeringsmateriel och motmedelsmateriel.

5. Bemyndigandet avser främst kompletterande beställningar för flygplan 37 i attack- och skolflygplansversion.

6. Bemyndigandet avser främst ändringar som har samband med flygsäkerhet.

Departementschefen

Anslaget bör föras upp med 1 124 753 000 kr. För att hittills outnyttjade belopp under kapitalbudgetanslag skall kunna tas i anspråk inom utgiftsramen för det militära försvaret måste medelförbrukningen under förevarande anslag minskas. Av anslaget bör under nästa budgetår få utnyttjas 1 115 312 000 kr. Till detta belopp kommer del av de reservationsmedel som får förbrukas under budgetåret.

Med hänvisning till vad jag har anfört under Materielanskaffning för det militära försvaret bör för verksamheten under nästa budgetår inhämtas ett bemyndigande om 830 milj. kr. Det bör liksom tidigare ankomma på Kungl. Maj:t att ta ställning till vilka anskaffningar som bör ske inom ramen för det beställningsbemyndigande som riksdagen kan komma att lämna.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av flygmateriel m. m. får läggas ut inom en kostnadsram av 830 000 000 kr.,
- 2) till *Anskaffning av flygmateriel m. m.* för budgetåret 1971/72 anvisa ett reservationsanslag av 1 124 753 000 kr.

G INSTITUTIONER M. M.**G 1. Försvarets forskningsanstalt: Förvaltningskostnader**

1969/70	Utgift	31 370 229
1970/71	Anslag	31 700 000
1971/72	Förslag	32 200 000

Försvarets forskningsanstalt har till uppgift att bedriva forskning för försvarsändamål, främst naturvetenskaplig, tekniskt-vetenskaplig, medicinsk och beteendevetenskaplig forskning.

Forskningsanstalten är organiserad på fyra avdelningar. Avdelning 1 bedriver forskning inom kemi, medicin och biologi, avdelning 2 inom fysik och avdelning 3 inom teleteknik och elektronik. Avdelning 4 bedriver forskning inom fysik och kemi, särskilt beträffande verkningar av och skydd mot kärnladdningar. Vidare finns en planeringsbyrå, i vars uppgifter ingår operationsanalys och systemanalys, samt en administrativ byrå.

	1970/71	Beräknad ändring 1971/72	
		Försvarets forsknings- anstalt	Departements- chefen
Personal			
Handläggande personal	368	--	2 of.
Övrig personal	121		of. of.
	489	--	2 of.
Anslag			
Avlöningar	24 043 000		of. of.
Sjukvård	135 000		of. of.
Reseersättningar	327 000	+ 10 000	+ 10 000
Lokalkostnader	6 190 000	+424 000	+424 000
Expenser	1 005 000	+ 66 000	+ 66 000
	31 700 000	+500 000	+500 000

Försvarets forskningsanstalt

I likhet med tidigare år presenterar forskningsanstalten en plan för forskningsverksamheten. Forskningsplanen som omfattar perioden 1970–1976 har fastställts av forskningsanstaltens styrelse att ligga till grund för verksamheten vid anstalten. Den är i sin tur anpassad till den ekonomiska ram som överbefälhavaren har anvisat i sina direktiv för planeringsarbetet inom krigsmakten.

Forskningsanstaltens långsiktiga forskningsprogram är anpassat till berörda myndigheters behov av forskningsresultat. Myndigheternas krav på forskningsinsatser är emellertid avsevärt större än vad anstalten med

sina resurser kan tillgodose. Man får därför räkna med en hård prioritering av verksamheten även i fortsättningen.

Inriktningen och omfattningen av anstaltens verksamhet grundas på de rekommendationer som överbefälhavaren har lämnat i samråd med cheferna för övriga totalförvarsmyndigheter. I dessa rekommendationer prioriteras totalförsvarets framtida behov av forskningsresultat mot bakgrund av befintligt kunskapsunderlag, bedömda tekniska utvecklingsmöjligheter och studier av operativa miljöer. Enligt långsiktspjanen bör forskningen inriktas på – förutom allmänna studier och utredningar – skydd mot kärnladdningar, skydd mot kemiska och biologiska stridsmedel, konventionella stridsmedel, tillämpad fysik, teleteknik och bioteknologi.

Av forskningsanstalten föreslagna anslag förändringar avser samtliga prisomräkning (+500 000 kr.).

För den operationsanalytiska verksamheten behöver anstalten två tjänster för avdelningsdirektör i Be 7. För kvalificerade forsknings- och/eller utredningsuppgifter behövs ytterligare fyra sådana tjänster, nämligen en för varje avdelning. Vid bifall härtill kan sju vakanta tjänster för förste forskningsingenjör eller forskningsingenjör i högst Ac 24 samt en vakant tjänst för förste byråsekreterare i Ae 21 dras in. Löneskillnaden (477 000 - 345 000) 132 000 kr. täcks genom den underbelastning av avlöningsanslaget som normalt uppkommer på grund av vakanser.

Vissa tjänsteändringar är påkallade för att personalorganisationen skall bli mera flexibel. Således bör tre tjänster för forskningschef i lönegrad C 1 alternativt kunna utnyttjas för överingenjör. Vidare bör sex tjänster för laborator i B 5 och två tjänster för laboratoriechef eller laborator i B 5 ändras till tjänster för laborator eller avdelningsdirektör i samma lönegrad.

Departementschefen

Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag anslaget till 32,2 milj. kr. Tre tjänster för forskningschef i lönegrad Cr 1 bör, som forskningsanstalten föreslår, ändras till tjänster för forskningschef eller överingenjör i samma lönegrad.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) bemyndiga Kungl. Maj:t att vid försvarets forskningsanstalt inrätta tre tjänster för forskningschef eller överingenjör i Cr 1 i enlighet med vad jag har förordat i det föregående,
- 2) till *Försvarets forskningsanstalt: Förvaltningskostnader* för budgetåret 1971/72 anvisa ett förslagsanslag av 32 200 000 kr.

G 2. Försvarets forskningsanstalt: Forskningsverksamhet

1969/70	Utgift	50 794 940	Reservation	9 270 510
1970/71	Anslag	51 500 000		
1971/72	Förslag	52 000 000		

Från anslaget bestrids utgifter för försvarets forskningsanstalts forskningsverksamhet. Här ingår sådana löner och arvoden som inte betalas från förvaltningskostnadsanslaget, utgifter för anskaffning och underhåll av viss materiel och för sådana tjänsteresor, som inte betalas från sistnämnda anslag, samt medel för säkerhetspolitisk forskning vid utrikespolitiska institutet m. m.

	1970/71	Beräknad ändring 1971/72	
		Försvarets forsknings- anstalt	Departement- schefen
<i>Utgifter</i>			
Forskning m. m.	51 501 000	+500 000	+500 000
<i>Uppbördsmedel</i>			
Inkomster av viss uppdagsverksamhet	1 000	of.	of.
	51 500 000	+500 000	+500 000

Försvarets forskningsanstalt

Anslaget bör föras upp med 52 000 000 (+500 000) kr. Ökningen avser prisomräkning.

Den vid utrikespolitiska institutet bedrivna forskningen har successivt inriktats på problem av betydelse för krigsmaktens och befolkningskyddets miljöutredningar. Den långsiktplan för denna forskning som nu föreligger innebär väsentligen en övergång från enskild bearbetning av projekt för klarläggande av nuläget till projekt som skall omhänderas av arbetsgrupper med uppgift att göra mera framtidsinriktade bedömningar. För genomförande av de planerade arbetsinsatserna är det erforderligt att utöver nuvarande bidrag få disponera ytterligare 200 000 kr. av forskningsanslaget.

Forskningsanstalten bör liksom tidigare få bemyndigande att utöver anvisade medel lägga ut beställningar av materiel för forskningsändamål inom en kostnadsram av 6 milj. kr.

Departementschefen

Forskningsanstalten åtar sig i begränsad omfattning betalda forsknings- och utvecklingsuppdrag för uppdragsgivare utanför totalförsvaret. Inkomsterna av verksamheten tillgodoförs anslaget som särskilda uppbördsmedel utom till den del de avser ersättning för sociala kostnader, såsom pensions- och sjukförsäkringsavgifter. Denna del tillgodoförs riksstatsens inkomsttitel Övriga diverse inkomster.

Liksom för innevarande budgetår bör Kungl. Maj:t inhämta riksdagens medgivande till beställningar av materiel utöver anvisade medel. Som anstalten har föreslagit bör kostnadsramen bestämmas till 6 milj. kr.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att jag vid anmälan av prop. 1971:1 (bil. 6 s. 21) uttalade att vissa principförslag om försvarsforskningen kunde komma att föreläggas 1971 års riksdag med anledning av

försvarsforskningsutredningens delbetänkande (SOU 1970:54) Forskning för försvarssektorn. Vid beredningen har det visat sig att det i avvaktan på utredningens slutliga betänkande inte är nödvändigt att förelägga riksdagen några förslag i ärendet. Jag avser att återkomma till Kungl. Maj:t med förslag till tilläggsdirektiv för utredningens fortsatta arbete.

Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag anslaget till 52 milj. kr. För den vid utrikespolitiska institutet bedrivna forskningen har jag därvid beräknat 700 000 kr. Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) till *Försvarets forskningsanstalt: Forskningsverksamhet* för budgetåret 1971/72 anvisa ett reservationsanslag av 52 000 000 kr.,
- 2) medge att materiel för försvarets forskningsanstalts verksamhet beställs till en kostnad av -- utöver tidigare medgivet belopp -- högst 6 000 000 kr.

KAPITALBUDGETEN

III FÖRSVARETS FASTIGHETSFOND

Kasernbyggnaders delfond

5. Markförvärv för övningsfält m. m.

1969/70	Utgift	17 054 389	Behållning	5 269 759
1970/71	Anslag	17 900 000		
1971/72	Förslag	15 500 000		

Från anslaget betalas markförvärv för nya övnings- och skjutfält och för utvidgning av befintliga fält för samtliga tre försvarsgrenar, markförvärv för flygfält och inlösen av flygbullerstörda fastigheter, förvärv av annan fast egendom som ligger i omedelbar anslutning till statsägd fastighet eller behövs för förråd eller dylikt samt oförutsedda utgifter i samband med markförvärv.

Fortifikationsförvaltningen

För budgetåret 1971/72 beräknar fortifikationsförvaltningen medelsförbrukningen under anslaget till 18,7 milj. kr. Förvaltningen föreslår att anslaget förs upp med 15,5 milj. kr.

Fördelningen av medelsbehovet framgår av följande sammanställning.

Markförvärvsobjekt	Medelsförbrukning (1 000-tal kr.)
A. Armén	
1. I 5, A 4. Utvidgning av Östersunds garnisons övningsfält	300
2. I 15. Utvidgning av Remmene skjutfält	3 500
3. I 20, K 4. Utvidgning av handövningsfältet och förvärv av nytt skjutfält vid Umeå	1 400
4. I 21. Utvidgning av skjutfältet vid Tjärnmyren och övningsfältet vid Gnun	600
5. P 4. Utvidgning av pansarskjutfältet vid Kråk	1 700
6. P 6. Utvidgning av Rinkaby skjutfält	6 000
7. A 7. Utvidgning av Tofta skjutfält	300
8. S 1. Nytt skjutfält vid Skogs-Tibble	400
9. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	2 950
Summa	17 150
Reducering av medelsbehovet	600
Summa A	16 550
B. Marinen	
10. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	1 300
Summa	1 300
Reducering av medelsbehovet	200
Summa B	1 100

C. Flygvapnet

11. Inlösen av flygbullerstörda fastigheter	300
12. Diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter	950
Summa	1 250
Reducering av medelsbehovet	200
Summa C	1 050
Summa A - C	18 700

1. 1965 år riksdag (prop. 1965:158, SU 1965:172, rskr 1965:410) fattade beslut om utvidgning av Östersunds garnisons övningsfält genom markbyte mellan staten och Östersunds stad. I samband därmed redovisades en principöverenskommelse mellan försvarets fastighetsnämnd och Östersunds stad om en intressegräns mellan mark som skall avses för stadens fortsatta utbyggnad och mark som skall reserveras för militär övningsverksamhet. Med de enskilda fastighetsägarna inom försvarets intresseområde har överenskommit att förhandlingar om överlåtelse till staten av deras fastigheter skall tas upp allt eftersom fastighetsägarna meddelar de militära myndigheterna att de önskar sälja sina fastigheter. Hittills har tolv fastigheter om tillsammans 290 ha förvärvats. Med ledning av de köpeskillingar som har betalats vid dessa förvärv beräknar fortifikationsförvaltningen totalkostnaden till 1,4 milj. kr.

2. Chefen för armén har i samråd med fortifikationsförvaltningen föreslagit att mark skall anskaffas för att utvidga Remmene skjutfält för I 15 och övriga förband inom västra militärområdet.

Remmene skjutfält ligger sydväst om Herrljunga samhälle inom Herrljunga, Vårgårda och Gäsene kommuner i Älvsborgs län. Fältet omfattar ca 800 ha huvudsakligen skogs- och mossmark. Det används främst av I 15 i Borås samt i viss omfattning av I 16 i Halmstad och I 17 i Uddevalla. Fältet utnyttjas också av repetitionsövningsförband inom västra militärområdet. Vid övningar på fältet förläggs deltagarna i stor utsträckning i barackläger på Tänga hed invid Vårgårda, ca 7 km väster om fältet.

Skjutfältet är enligt chefen för armén alltför litet för att på ett godtagbart sätt kunna användas som infanteriskjutfält. Ett sådant fält bör omfatta dels två skjutområden i öppen och småbruten terräng som medger stridsskjutning i skyttekompanis anfall med understöd av bl. a. granatkastare och artilleri, dels ett skjutområde för stridsskjutning i skog. Skjutfältet bör vidare vara så stort att de tre skjutområdena kan användas samtidigt och oberoende av varandra, vilket normalt kräver att fältet är ca 4,5 km brett och ca 6 km långt. Remmenefältet är endast ca 1,5 km brett och 4 km långt. På grund av fältets ringa bredd har stridsskjutning i kompaniförband inte kunnat utföras utan omfattande avlysningar och utrymningar av fastigheter i enskild ägo. Detta har väsentligt försvårat och fördyrat fältets användning. Flera markägare har förklarat att de inte längre vill medverka till avlysning eller utrymning av sina fastigheter. Under senare år har stridsskjutningar med skarp ammunition vid I 15 därför fått inskränkas till att omfatta skjutningar i grupp och pluton utan understöd av tunga vapen. För skjutning i kompaniförband med

understöd av tunga vapen har I 15 varit hänvisat till artilleriskjutfältet vid Skillingaryd eller pansarskjutfältet vid Kråk. Dessa skjutfält är dock avsedda för andra förband och kan endast till ringa del tillgodose I 15:s behov. På grund av avståndet till fälten blir övningarna dessutom mycket dyra. Några möjligheter att lösa I 15:s skjutfältproblem genom att öka tilldelningen av skjutdagar vid Kråk eller Skillingaryd finns inte. Inom västra militärområdet saknar även I 16 och I 17 skjutfält av godtagbar omfattning. Den stridsmässiga utbildningen med skarp ammunition både under grundutbildning och krigsförbandsutbildning har därför blivit eftersatt vid dessa förband. Militärområdet saknar vidare ett skjutfält för de krigsförband ur artilleriet som sätts upp inom militärområdet.

Chefen för armén har utrett vilken mark som behöver tillföras Remmene skjutfält för att det så långt möjligt skall motsvara det aktuella behovet. Utredningen har lett till ett förslag att utvidga skjutfältet med ca 1 500 ha i huvudsakligen östlig och västlig riktning. Det föreslagna utvidgningsområdet består till huvuddelen av skogs- och myrmark. Inom området är sammanlagt ca 60 personer fast bosatta. Med den föreslagna utvidgningen tillgodoser fältet enligt arméchefen de mest trängande behoven. Fältet kan utnyttjas samtidigt av en skyttebataljon och en artilleribataljon. Fältets användbarhet för militärområdets samtliga arméförband ökar. De mest markskadekrävande momenten av större övningar kan förläggas till militär mark.

Försvarets fastighetsnämnd har avgett yttrande över förslaget. Nämnden har i sedvanlig ordning tagit kontakt med länsmyndigheterna i länet och de kommuner som berörs av förslaget samt med markägarna inom det föreslagna utvidgningsområdet. Länsstyrelsen har därvid uttalat att det från allmän planeringssynpunkt inte synes vara något att erinra mot den utvidgning som föreslås. Däremot har de berörda kommunerna, Herrljunga, Vårgårda och Gäsene, samt markägarna haft en klart negativ inställning till förslaget. Kommunerna har åberopat bl. a. att utvidgningen skulle påskynda bygdens avfolkning och minska skatteunderlaget. Markägarna har framhållit bl. a. att utvidgningen skulle medföra betydande sociala konsekvenser. De har vidare gjort gällande att andra områden borde kunna tas i anspråk som skjutfält med mindre olägenheter.

Med hänsyn till främst markägarnas starka reaktion mot förslaget har fastighetsnämnden inte ansett sig kunna ta ställning till den föreslagna utvidgningen utan ytterligare sakunderlag. Nämnden har därför hos chefen för armén anhållit att förutsättningarna skulle undersökas att anskaffa ett helt nytt skjutfält för I 15 som med beaktande av skilda synpunkter borde ges företräde framför ett utvidgat fält vid Remmene. Vidare skulle undersökas möjligheterna att tillgodose de mest angelägna behoven av mark för skjutningar genom att utvidga Remmenefältet i mindre omfattning än vad som förutsätts i det framlagda förslaget. Undersökningen borde klarlägga bl. a. om vissa enligt markägarnas uppfattning lämpliga områden kunde komma i fråga.

Undersökningen har lett till att fyra områden för ett nytt skjutfält och

två förslag till begränsad utvidgning av Remmenefältet har redovisats för fastighetsnämnden. Av omradena för nytt skjutfält är ett beläget i trakten av Redslared, ca tre mil söder om Borås, och ett i trakten av Ornungasjön, ca en mil söder om Remmene skjutfält. De båda övriga områdena ansluter sig till kronoparkerna Skaraborgs Edsmären och Älvsborgs Edsmären som ligger ca en mil nordost respektive öster om Herrljunga. I de båda alternativen till begränsad utvidgning av Remmene skjutfält har utvidgningsområdet minskats från ca 1 500 ha till i runt tal 1 000 ha.

Vid överlämnandet till fastighetsnämnden av utredningen har chefen för armén anfört att möjligheterna är begränsade att inom godtagbart avstånd från Borås finna ett område som från såväl civila som militära synpunkter är lämpligt som skjutfält för I 15. Valmöjligheterna begränsas avsevärt av befintliga och planerade luftleder, flygterminalområdena för Göteborg och Jönköping, förekomsten av kraftledningar, ett rikt vägnät, terrängens utformning samt förekomsten av civil bebyggelse. Utöver de förslag som redovisas i utredningen torde det inte finnas några lämpliga terrängområden för ändamålet. Områdena kring Ornungasjön och vid kronoparken Älvsborgs Edsmären, vilken senare endast till mindre del bedöms kunna användas för skjutfältsändamål, har arméchefen bedömt vara olämpliga som skjutfält. Inom Ornungaområdet är ca 100 personer fast bosatta, varför de sociala konsekvenserna blir alltför allvarliga. Området inom och i anslutning till Älvsborgs Edsmären har ansetts ha alltför dålig markbeskaffenhet och begränsade utvecklingsmöjligheter. Redslared och kronoparken Skaraborgs Edsmären har bedömts vara användbara som skjutfält. Båda är dock från militär synpunkt sämre än ett utvidgat Remmenefält, Redslared därför att det ligger mindre centralt och har en ogynnsam (kuperad) terräng och kronoparken genom att avståndet är större till såväl I 15 som lägret på Tånga hed. Chefen för armén har i fråga om alternativen med minskad utvidgning av Remmene, vilka benämns Hjälmerydsalternativet respektive Landaalternativet, anfört att vissa inskränkningar i den tidigare redovisade målsättningen för fältets utvidgning temporärt kan godtas från utbildningssynpunkt. Alternativet innebär minskning av möjligheterna till fri målplacering vid stridsskjutning i förstärkt skyttekompani och av artilleriets möjligheter att oberoende av och samtidigt med anfallsstrid i kompaniförband genomföra egna skjutningar. Av de båda alternativen förordar chefen för armén Hjälmeryd eftersom terrängen inom detta område är lämpligare från övningssynpunkt. Antalet fast bosatta som berörs av utvidgningen är ca 25 i båda alternativen.

Fastighetsnämnden har besökt samtliga platser och besett de aktuella områdena från helikopter och bil. Nämnden har vidare vid sammanträden med länsstyrelserna i Älvsborgs och Skaraborgs län, samtliga berörda kommuner samt markägarna i Remmene orienterat om utredningarna. Myndigheterna och markägarna har även beretts tillfälle att avge skriftliga yttranden. Skriftligt yttrande har också avgetts av domänverkets centralförvaltning.

Fastighetsnämnden anser att det föreligger ett oavvisligt behov av att genom ytterligare markförvärv förbättra möjligheterna för I 15 att bedriva stridsmässig utbildning med skarp ammunition i kompaniförband om denna viktiga del av utbildningen skall kunna genomföras på ett tillfredsställande sätt. En sådan åtgärd skulle också i viss utsträckning medföra förbättrade övningsmöjligheter för andra förband inom västra militärområdet och ge de artilleribataljoner som sätts upp inom militärområdet bättre möjligheter att utföra skjutningar.

I fråga om de av chefen för armén redovisade alternativa förslagen till hur frågan om ett skjutfält för I 15 bör lösas konstaterar fastighetsnämnden i likhet med chefen för armén att områdena vid Ornungsjön och Älvsborgs Edsmären inte bör komma i fråga. Avgörande för detta ställningstagande har varit det stora antalet fast bosatta personer inom Ornungaområdet och i fråga om Älvsborgs Edsmären att terrängen inte är lämplig för ett övnings- och skjutfält av ifrågavarande slag. Nämnden anser sig inte kunna förorda alternativet Redslared framför en utvidgning av Remmene. Som skäl härför åberopas att den kuperade terrängen inom området är mindre lämplig från utbildningssynpunkt. Vidare är all mark inom området i enskild ägo och orörd av skjutningar medan staten redan äger 800 ha i Remmene. Denna mark är i dag i stor utsträckning improduktiv genom att den sedan länge har utnyttjats som skjutfält. Antalet fast bosatta inom Redslareds-området (ca 30 personer) är visserligen mindre än i det ursprungligen föreslagna utvidgningsområdet vid Remmene men större än i de nu aktuella minskade utvidgningsområdena för Remmene. Av de fyra alternativen till nytt skjutfält återstår sålunda endast området vid Skaraborgs Edsmären. Detta är väl användbart som skjutfält och har ett fåtal fast bosatta (ca 10 personer). Det bör därför enligt fastighetsnämnden kunna vara ett alternativ till ett utvidgat fält vid Remmene.

Beträffande de båda alternativen till begränsad utvidgning av Remmenefältet konstaterar fastighetsnämnden att antalet berörda boende i båda fallen nedgått till ca 25 mot ca 60 i det ursprungliga förslaget. En utvidgning av Remmenefältet enligt något av dessa alternativ skulle sålunda kunna ske med väsentligt mindre sociala konsekvenser än enligt det ursprungliga förslaget. Nämnden anser därför att en sådan begränsad utvidgning bör ges företräde framför en utvidgning enligt chefens för armén ursprungliga förslag även om en reducerad utvidgning medför vissa begränsningar i skjutningarna. Vid valet mellan de båda alternativen förordar nämnden i likhet med chefen för armén Hjälmeryd med hänsyn till att terrängen inom detta område är lämpligare från utbildningssynpunkt.

Vid en jämförelse mellan ett nytt skjutfält vid Skaraborgs Edsmären och ett utvidgat fält vid Remmene enligt Hjälmerydsalternativet konstaterar fastighetsnämnden med stöd av de verkställda utredningarna att båda områdena i och för sig är lämpliga som skjutfält. Från militär synpunkt måste dock Skaraborgs Edsmären anses vara sämre eftersom avståndet till Borås och till lägret på Tunga hed är längre. Detta skulle medföra ökade driftkostnader och behov av ett nytt läger närmare

skjutfältet. Vidare skulle kostnaderna för att ställa i ordning fältet bli högre beroende på dels att det skulle bli nödvändigt att flytta vissa försvarsanläggningar inom kronoparken för en beräknad kostnad av ca 2 milj. kr., dels att den centrala delen av ett utökat Remmenefält redan är iordningställd som skjutfält. Från social synpunkt är Skaraborgs Edsmären gynnsammare än Remmene då antalet boende inom kronoparksområdet är ca 10 mot ca 25 inom Hjälmerydsområdet. Inget av de två områdena har något större värde från jordbrukssynpunkt. Den största skillnaden föreligger i fråga om deras värde för skogsbruket. I sitt yttrande har domänverket bestämt motsatt sig att kronoparken Skaraborgs Edsmären tas i anspråk som skjutfält. Som skäl härför anför verket att kronoparken utgör ett välarronderat markområde med hög produktion, stort virkesförråd, god kvalitet på skogen, lätta drivningsförhållanden, bra avsättningsläge och gynnsamma föryngringsförhållanden. På kronoparken bedrivs ett rationellt och mekaniserat skogsbruk. Virkesavkastningen från kronoparken utgör en betydelsefull del av virkesfångsten för sågverksindustrin i området. Därtill har utbyggnad av vissa sågverk i orten till rationell storlek och sågning under hela året möjliggjorts genom långtidsavtal med domänverket om timmerleveranser. Domänverkets uppfattning om värdet av kronoparken bestyrks av skogsvårdsstyrelsen i Skaraborgs län som har anfört att kronoparkens ianspråktagande som skjutfält skulle innebära ett mycket stort intrång för skogsbruket.

Beträffande värdet från skogsbrukssynpunkt av områdena vid Remmene har domänverket uttalat att skogstillståndet där är mindre gott och att skogen är i stort behov av skogsvårdsåtgärder. Denna uppfattning bestyrks av skogsvårdsstyrelsen i Älvsborgs län som har anfört att markerna vid Remmene visserligen får anses ha god beskaffenhet men att de f. n. till vissa delar är bevuxna med mindre goda bestånd. På fastighetsnämndens initiativ har gjorts en särskild undersökning om skogsförhållandena inom de ifrågavarande båda områdena. Av undersökningen framgår att kapitalförlusten i samband med iordningställandet av områdena som skjutfält bedöms uppgå till, för Skaraborgs Edsmären 2,5 milj. kr. och för Remmene 400 000 kr. Skogstillväxten inom det förstnämnda området uppskattas till 7,8 m³ för ha och år och inom Remmene till 4,5 m³ för ha och år. Skogstillståndet inom Skaraborgs Edsmären karaktäriseras av ett skogsbruk i full produktion med höga virkesförråd och god virkesavkastning. Skogstillståndet inom remmeneområdet bär spår av att kärnområdet har varit skjutfält under de senaste sjuttio åren. Stora delar av området är i stort behov av saneringsåtgärder. Kvaliteten på den äldre tallskogen är i allmänhet mindre god. Det genomsnittliga värdet för Skaraborgs Edsmären har bedömts uppgå till 4 300 kr. för ha, varav ca 2 200 kr. för ha utgör värdet för avverkningsmogen skog. Motsvarande värden för Remmene har bedömts uppgå till respektive 1 530 kr. och 440 kr. för ha. Arronderingsförhållandena på Skaraborgs Edsmären uppfyller kraven på ett modernt

skogsbruk. Detta är inte fallet på Remmene, i vart fall inte inom utvidgningsområdena.

Med hänsyn till vad som har framkommit vid jämförelsen anser fastighetsnämnden att övervägande skäl talar för att behovet av större övningsområde för I 15 bör tillgodoses genom en utvidgning av Remmene skjutfält. Vad angår de sociala olägenheterna anser nämnden att det antal fast bosatta, ca 25 personer, som berörs i Hjälmarydsalternativet inte är större än vad som får anses vara godtagbart vid anordnande av ett skjutfält i denna del av landet. I fråga om den av Herrljunga kommun påtalade risken för bullerstörningar för dem som bor i Herrljunga samhälle konstaterar nämnden att den avsedda östra gränsen för skjutfältet ligger 3 km från den nuvarande tätbebyggelsen i samhället. De i skissförslag till generalplan för samhället inlagda byggnadsområdena, vilka betecknas som reservområden, ligger inte närmare fältet än 1,5 km. Detta avstånd anser nämnden medföra en tillräcklig skiljezon mellan tätbebyggelsen och fältet. Med stöd av tidigare erfarenheter bedömer nämnden att avståndet är tillräckligt för att hindra sådana bullerstörningar från fältet som inte kan godtas, desto mer som stridsskjutningarna är avsedda att börja ca en km väster om fältgränsen och ske i riktning från samhället. Nämnden anser att varken de sociala konsekvenserna eller riskerna för bullerstörningar för Herrljunga samhälle är av den art att de bör föranleda att det nuvarande skjutfältet läggs ned och det högproduktiva och välskötta skogsområdet Skaraborgs Edsmärens förvandlas till skjutfält. Den aktuella skjutfältsfrågan bör alltså enligt nämndens mening lösas genom utvidgning av Remmenefältet enligt Hjälmarydsalternativet. Nämnden framhåller dock att i framtiden ingen ytterligare utvidgning av Remmenefältet bör få ske österut på sådant sätt att fältgränsen på någon punkt kommer närmare Herrljunga samhälle än den punkt på den nu förordade utvidgningsgränsen som ligger närmast samhället.

Fastighetsnämnden understryker vikten av att vederbörande länsmyndigheter hjälper kommunerna att lösa frågan om att anskaffa ersättningsbostäder åt dem som tvingas att flytta vid en utvidgning. Vidare bör det enligt nämndens mening ankomma på vederbörande lantbruksnämnder att medverka till att anskaffa nya gårdar åt dem som vill ha sådana.

För att de sociala olägenheterna skall bli så små som möjligt anser fastighetsnämnden att det är nödvändigt att tolerera de inskränkningar i fältets användbarhet som blir en följd av att dess ursprungligen avsedda utvidgning begränsas på det sätt som nämnden förordar. Nämnden anser dock att staten bör förvärva mark även inom Landaområdet men utanför Hjälmarydsområdet när sådan mark frivilligt bjuds ut till salu. Härigenom kan enligt nämndens mening uppnås fördelar för såväl markägarna som staten.

Åtskilliga kontakter måste enligt fastighetsnämnden tas mellan det organ som sköter markförvärven och vederbörande regionala och lokala myndigheter. Antalet berörda brukningsenheter är vidare stort och flertalet av dessa faller endast delvis inom utvidgningsområdet. Intrikata ställningstaganden i fråga om omarronderingar och krav på inlösen av

mark även utanför förvärvsgränsen kan därför väntas. Med hänsyn till dessa förhållanden anser nämnden att en särskild delegation bör tillsättas för att genomföra förvärven.

Kostnaderna för att genomföra den föreslagna utvidgningen har fortifikationsförvaltningen överslagsmässigt uppskattat till 5 milj. kr. Härvid har förvaltningen räknat med att det kan bli nödvändigt att lösa in mark även utanför den föreslagna fältgränsen och att betala ersättningar för intrång på restfastigheter. Det framhålls att den uppskattade kostnadsramen måste anses osäker.

Sedan fastighetsnämnden avgett sitt yttrande har representanter för Herrljunga och Gäsene kommuner samt för de berörda markägarna vid uppvaktning i försvarsdepartementet framfört vissa synpunkter med anledning av nämndens förslag. Det har anförts bl. a. att det av utredningen i ärendet tydligt framgår att en framtida utvidgning av skjutfältet planeras. Man anser att ett genomförande av det nu framlagda förslaget medför att den slutliga och fullständiga utvidgningen av fältet, vilket enligt chefen för armén bör omfatta ca 3 000 ha, blir bunden till Remmene. Det kan inte anses framsynt att starta ett framtidsprojekt som redan i sin början har utrymmesbekymmer med hänsyn till närheten till tätorten Herrljunga. En normal utveckling i såväl Herrljunga som övriga närliggande samhällen hindras. Sociala olägenheter uppstår inte endast för dem som bor inom utvidgningsområdet utan även för ett antal personer som bor i områdets närhet. Om området vid Skaraborgs Edsmären i stället väljs som skjutfält blir olägenheterna för den civila sektorn väsentligt mindre. Det föreslås därför att detta område tas i anspråk för ifrågavarande ändamål.

3. 1968 års riksdag (prop. 1968:109, SU 1968:124, rskr 1968:282) fattade beslut om utvidgning av handövningsfältet för J 20 och K 4 i Umeå och om anskaffning av ett nytt skjutfält för de båda förbanden. Utvidgningsområdet för handövningsfältet omfattar ca 365 ha. Skjutfältet som ligger i omedelbar anslutning till det utvidgade handövningsfältet omfattar ca 2 100 ha. De totala kostnaderna för markförvärven, vilka tidigare har uppskattats till 7 milj. kr., beräknas stanna vid ca 5 milj. kr. Anledningen härtil är bl. a. att inlösen av hela bruksenheter, vilka delvis är belägna utanför de beslutade fältgränserna, inte torde behöva ske i den omfattning som har bedömts tidigare.

4. 1963 års riksdag (prop. 1963:109, SU 1963:96, rskr 1963:221) fattade beslut om utvidgning av I 21:s (Sollefteå) skjutfält vid Tjärnmyren och av regementets övningsfält vid Gnun. Utvidgningarna avsåg markområden om sammanlagt ca 215 ha. Härav har hittills ca 35 ha förvärvats. Den sammanlagda kostnaden för dessa utvidgningar beräknas till 1,2 milj. kr., I prop. 1970:110 s. 53 (SU 1970:110, rskr 1970:276) anmäldes att vissa områden om sammanlagt ca 650 ha av skjutfältet vid Tjärnmyren, vilka utgjorde arrenderad mark, ansågs böra föras över i statens ägo sedan arrendena gått ut hösten 1970. Kostnaderna härför beräknades inte överstiga 1 milj. kr. Förhandlingar om inlösen av områdena förbereds.

5. 1969 års riksdag (prop. 1969:110, SU 1969:104, rskr 1969:248) fattade beslut om utvidgning av P 4:s (Skövde) pansarskjutfält vid Kråk med ca 300 ha. Enligt beslutet förutsattes att staten därutöver skulle utfästa sig att lösa in sådana fastigheter inom det s. k. gråshultsområdet, beläget mellan det utvidgade skjutfältets norra gräns och södra gränsen för F 6:s område, vilkas ägare önskar inlösen på grund av bullerstörningar. Gråshultsområdet omfattar ca 200 ha. Förhandlingar om erforderliga markförvärv pågår.

6. Chefen för armén har i samråd med fortifikationsförvaltningen lagt fram förslag om markanskaffning för att utvidga Rinkaby skjutfält till pansarövningsfält för P 6 i Kristianstad.

Rinkaby skjutfält är beläget i Fjälkinge kommun, Kristianstads län, omedelbart norr om Åhus samhälle och ca en mil sydost om Kristianstad. Fältet omfattar ca 800 ha huvudsakligen öppen mark. Inom fältets norra del finns ett äldre lägerområde som omfattar förläggings-, expeditions- och förrädsbaracker samt utspisningslokal. I anslutning till lägerområdet ligger en nyuppförd vårdhall för fordon och artilleripjäser. Skjutfältet används av A 3 i Kristianstad och P 6 för formella artilleriskjutningar i kompani, formella stridsskjutningar med eldhandvapen, kulsprutor och granatgevär i skyttekompanis anfallsstrid samt formella övningar med grupp och pluton.

I direkt anslutning till skjutfältets norra del ligger Rinkaby flygfält som huvudsakligen används av krigsflygskolan i Ljungbyhed. Flygfältet omfattar ca 70 ha och har tre permanentade startbanor.

Chefen för armén har beträffande behovet av att förbättra övningsmöjligheterna för Kristianstads garnison anfört bl. a. att garnisonen sedan länge saknar övningsmark av sådan omfattning att effektiv förbandsutbildning kan bedrivas. Behovet har ökat i takt med att motoriseringen och bandfordonsutvecklingen fortskridit. VU-60-systemets genomförande, som innebär att ökad vikt läggs vid förbandsutbildningen, understryker detta förhållande. Övningar utanför militär mark har efter hand blivit allt svårare och dyrare att genomföra. Det är därför nödvändigt att förbanden i Kristianstad tillförs övningsmark i sådan utsträckning att ett fältmässigt uppträdande främst hos pansarenheterna kan övas in. Både A 3 och P 6 har godtagbara övningsmöjligheter när det gäller den grundläggande utbildningen och skjututbildningen. Däremot saknar P 6 egentligt pansarövningsfält. Skjutfältet vid Rinkaby används i viss utsträckning för detta ändamål men är alltför litet. Behovet kan inte heller tillgodoses på Ravlundafältet eller övningsfältet vid Revinge. Ravlundafältet måste nämligen helt reserveras för skjutningar. Revingefältet är i första hand avsett för P 7 i Ystad och ligger alltför långt från Kristianstad. P 6:s behov av terräng för pansarutbildning kan inte tillgodoses på annat sätt än genom markanskaffning. För att man skall utvinna en rimlig effekt av de stora investeringar som har gjorts vid P 6 under senare år måste för regementet anskaffas ett pansarövningsfält som åtminstone ger utrymme för övningar med reducerad pansarbataljon.

Chefen för armén har utrett vilken mark som behöver tillföras

Rinkaby skjutfält för att detta på ett godtagbart sätt skall tillgodose P 6:s behov av pansarövningsfält. Utredningen har lett till förslag att utvidga skjutfältet med ett markområde om ca 930 ha beläget i huvudsak norr om skjutfältet och i omedelbar anslutning till detta. I förslaget har förutsatts att det område som ingår i Rinkaby flygfält helt eller delvis skall ingå i det utvidgade skjutfältet. Ett på detta sätt utvidgat fält ger utrymme för reducerad pansarbataljons anfallsstrid där slutfasen av övningen i begränsad omfattning kan genomföras som stridsskjutning med övningsammunition och med deltagande av artilleri, stridsvagnar och pansarskyttekompani. Stridsskjutningsmomentet kan genomföras uteslutande inom det nuvarande skjutfältet. Artilleriet får oförändrade möjligheter till skjutningar med ökade grupperingsmöjligheter. Inom utvidgningsområdet erhålls vidare förlägnings- och övningsutrymme för repetitionsövningar.

Av det föreslagna utvidgningsområdet utgör ca 700 ha åker och äng samt ca 230 ha skogsmark och övrig mark. Det berör ett 15-tal jordbruksenheter samt lika många bostads- och fritidshus. Inom området är ca 100 personer fast bosatta. Inom södra delen av området ligger Gälltofta by med ett tiotal bostadsfastigheter och ca 20 fast bosatta personer. Chefen för armén räknar med att byn kan ligga kvar och bebos som f. n. utan att det allvarligt försvårar övningarnas genomförande. Länsväg 662 som korsar södra delen av området bedöms kunna behållas som allmän väg även efter föreslagen utvidgning.

Försvarets fastighetsnämnd har avgett yttrande över förslaget. Nämnden har inlett sin utredning med att orientera de berörda markägarna om arméchefens förslag. Nästan alla markägare har därvid framfört stark kritik mot förslaget. Som skäl har anförts bl. a. att det inom området finns betydande arealer åkerjord av god kultur och att jordbruksenheternas värden i ett flertal fall avsevärt överstiger genomsnittet för normala jordbruk. Vidare har understrukits det stora antal fast bosatta personer som berörs av utvidgningen. Markägarna har även lagt fram ett alternativt förslag till utvidgning. Huvuddelen av detta område är beläget väster om det utvidgningsområde som arméchefen har föreslagit. Den östra delen av området, ca 215 ha, sammanfaller med arméchefens förslag. Området omfattar totalt ca 600 ha, varav ca 375 ha åker och äng samt 225 ha skogsmark och övrig mark. Det berör ett 25-tal jordbruksenheter. Inom området är sex personer fast bosatta.

Fastighetsnämnden har inhämtat yttrande över markägarnas förslag av chefen för armén. Arméchefen har därvid uttalat att förslaget inte kan godtas. Som skäl härför har anförts att områdets begränsade omfattning, särskilt vad avser bredden, medför att övningar i standardform med tre kompanienheter i främre linjen inte kan genomföras. Eftersom området har många stora och djupa grusgropar är det inte representativt för skånsk kustterräng. Vidare saknas möjligheter för ett pansarförband att norrifrån komma in i och ut från området. Nödvändigt grupperingsutrymme kan inte erhållas för hjulgående understöds- och underhålls-

förband, eftersom området i väster gränsar till allmän väg och anslutande bostadsområde.

I samband med sitt yttrande har chefen för armén redovisat ett av militärbefälhavaren för södra militärområdet framlagt alternativt förslag till utvidgningsområde, som innebär en komplettering av markägareförslaget. Detta alternativ omfattar hela det område som ingår i markägareförslaget, en betydande del av arméchefens förslag samt vissa snävrare områden längs vägen Rinkaby-Legeved väster om det område som ingår i markägarnas förslag. Området omfattar ca 1 050 ha, varav ca 750 ha åker och äng samt 300 ha skog och övrig mark. Det berör ett trettio-tal jordbruksenheter. Inom området är ca 70 personer fast bosatta, vartill kommer ca 20 personer i Gälltofta by.

Fastighetsnämnden har utrett samtliga tre förslag till utvidgning av Rinkabyfältet som lagts fram. Vid utredningen har framkommit bl. a. följande. En på nämndens begäran av lantbruksnämnden i länet gjord översiktlig inventering av jordbruket inom områdena har visat att militärbefälhavarens förslagsområde från jordbrukssynpunkt är klart sämre än de båda andra alternativen. Vid en jämförelse mellan de båda sistnämnda finner lantbruksnämnden att ett övningsfält enligt markägarnas förslag är att föredra från jordbrukssynpunkt.

De betydande sandförekomsterna inom de aktuella områdena har undersökts av en särskild expertgrupp, som även klarlagt fyndigheternas betydelse för Kristianstadsregionens försörjning med sand m. m. Det har framkommit att sandförekomsterna huvudsakligen är koncentrerade till markägarnas förslagsområde. Ca 16 milj. m³ fast mått med ett värde av 2–2,5 milj. kr, beräknas finnas inom detta område. Regionen betecknas dock som ett överskottsområde i fråga om tillgången på sand och finkorniga material. Någon brist på sådant material skulle därför inte uppkomma för regionen om sandfyndigheterna inte skulle kunna exploateras sedan marken tagits i anspråk som övningsfält.

De aktuella områdena består till stor del av lätta jordarter. Fastighetsnämnden har därför genom särskild expertis låtit undersöka markens bärighet för pansarfordon och risken för skadlig vinderosion om marken utnyttjas som pansarövningsfält. Undersökningen har visat att marken i stort sett har godtagbar bärighet och att risken för vinderosion kan minskas genom att marken hålls gräsbeklädd. Befintlig trädvegetation bör om möjligt behållas och skyddsplantering utföras på större vegetationsfria ytor.

Ca fem km norr om de aktuella områdena ligger Villands stärkelsefabrik. Dess avloppsvatten renas genom att det sprids ut över ett åkermarkområde som ligger inom de utvidgningsområden som arméchefen och militärbefälhavaren har föreslagit. Vid tillfällen då avloppsvattnet inte kan spridas, t. ex. vid tjälad mark, infiltreras det i marken genom särskilda infiltrationsdammar. Dammarna och en mindre del av spridningsområdet ligger även inom markägarnas utvidgningsalternativ. En expertgrupp har undersökt möjligheterna att fortsätta med spridning och infiltration av avloppsvattnet inom det nuvarande området om marken

tas i anspråk som pansarövningsfält. Gruppen har också undersökt möjligheterna att sprida och infiltrera avloppsvattnet helt eller delvis utanför ett blivande övningsfält. Det har konstaterats att frågan om avloppsvattnets spridning m. m. kan lösas såväl inom som utanför de aktuella områdena. Från kostnadssynpunkt skulle anordnandet av ett övningsfält enligt markägärförslaget vara klart gynnsammast, eftersom det har framkommit att de nuvarande infiltrationsdammarna skulle kunna behållas inom ett fält enligt detta alternativ. De åtgärder som då skulle bli nödvändiga beräknas endast dra obetydliga anläggnings- och driftkostnader.

Oberoende av vilket utvidgningsalternativ som väljs måste det för Rinkaby flygfält disponerade området helt eller delvis ingå i ett blivande pansarövningsfält. Chefen för flygvapnet har till fastighetsnämnden anmält att ett ianspråktagande helt eller delvis av flygfältet skulle innebära sådana inskränkningar i den bedrivna flygutbildningen att denna måste flyttas till en annan plats. En lämplig sådan är Ripa flygfält som ligger ca åtta km söder om Rinkaby. För att detta fält skall kunna användas behövs dock vissa byggnads- och anläggningsarbeten. Kostnaderna härför uppskattas till mellan 3 och 3,4 milj. kr.

Fastighetsnämnden har inhämtat yttrande av länsstyrelsen i Kristianstads län över förslagen till utvidgning. Länsstyrelsen har anfört att ett genomförande av de utvidgningsförslag som chefen för armén och militärbefälhavaren har lagt fram innebär betydande nackdelar från bl. a. jordbruks- och trafiksynpunkt. Åtskilliga rationellt drivna jordbruksenheter behöver lösas in. Markägarnas förslag innebär enligt länsstyrelsen mindre olägenheter för jordbruket och den bofasta befolkningen. Från bebyggelseplanerings- och naturvårdssynpunkter kan hinder inte anses föreligga mot en utvidgning av skjutfältet. Med hänsyn till den synnerliga vikt en utvidgning av skjutfältet tillmäts från försvarssynpunkt synes de civila olägenheterna inte böra hindra en utvidgning. Vid jämförelse mellan alternativen har länsstyrelsen utgått från att markägarnas förslag inte kan komma i fråga eftersom chefen för armén har ansett att området är för litet för det avsedda ändamålet. Länsstyrelsen har därför endast jämfört de två andra alternativen och därvid förordat arméchefens förslag med motivering att detta medför mindre olägenheter för jordbruket och är bäst från militär synpunkt.

Vid överläggningar med representanter för förutvarande Kristianstads stad och Fjälkinge kommun har framkommit att varken staden eller kommunen har något att erinra mot planerna på en utvidgning av Rinkaby skjutfält.

Riksantikvarieämbetet har förklarat att hinder från antikvarisk synpunkt inte föreligger mot en utvidgning. Ämbetet förutsätter att en kulturhistorisk inventering och eventuellt ytterligare undersökningar utförs på försvarets bekostnad inom ett blivande utvidgningsområde innan detta tas i bruk för militära ändamål.

Fastighetsnämnden anser att det finns ett starkt behov av att förbättra P 6:s utbildningsmöjligheter genom att tillföra regementet mark för pansarövningar. Denna förbättring bör komma till stånd så snart som

möjligt och ske genom utökning av Rinkaby skjutfält. Nämnden framhåller att det vid kontakter med försvarets fredsorganisationsutredning och chefen för armén inte framkommit något som gör det befogat att vänta med beslut i ärendet.

Vid en jämförelse mellan de tre alternativ till utvidgning som har utretts konstaterar fastighetsnämnden att de av chefen för armén och militärbefälhavaren föreslagna alternativen från militär synpunkt är bättre än markägarnas utvidgningsförslag. Från civil synpunkt medför dock det sistnämnda förslaget det minsta intrånget. Frågan om vilket utvidgningsförslag som bör väljas måste därför lösas genom en avvägning mellan de militära synpunkterna och de civila intressena. Vid denna avvägning anser sig nämnden inte kunna underlåta att lägga särskild vikt vid den stora skillnad som föreligger mellan å ena sidan arméchefens och militärbefälhavarens utvidgningsförslag och å andra sidan markägarnas förslag när det gäller socialt intrång och ingrepp i jordbruket. Markägarförslaget innebär väsentligt mindre intrång i socialt avseende och mindre ingrepp i jordbruket än de båda andra förslagen. Fastän markägarnas förslag inte uppfyller arméchefens önskemål skulle det dock ge ett mycket betydelsefullt tillskott till den övningsmark som P 6 nu kan disponera. Nämnden anser därför att Rinkabyfältet bör utvidgas i huvudsak enligt markägarförslaget. För att förbättra möjligheterna att från väster och norr komma in på området bör det förordade utvidgningsområdet utökas med snärrer markområden i väster och nordväst så att det når fram till vägarna väster och norr om fältet. Förvärv för detta ändamål bör dock bara få ske i sådana fall där bostadsfastigheter inte berörs. För att på sikt ytterligare förbättra regementets utbildningsmöjligheter bör vidare enligt nämndens mening staten förvärva mark som frivilligt bjuds ut till salu inom den del av det av arméchefen föreslagna utvidgningsområdet som ligger utanför det nu förordade utvidgningsområdet. Därigenom erhålls önskvärda förbättringar utan det intrång som är förenat med ett tvångsförvärv.

Fastighetsnämnden anför bl. a. följande om vissa särskilda frågor i samband med utvidgningen. I omedelbar anslutning till gränsen för det förordade utvidgningsområdet och invid den väster om området belägna vägen Rinkaby-Legeved ligger ett 15-tal bostadshus. Det kan inte uteslutas att verksamheten på ett utvidgat övningsfält kan komma att medföra störningar av skilda slag för de boende. Nämnden anser därför att staten i samband med beslut om utvidgning bör förklara sig beredd att till skäligt pris köpa in fastigheter i anslutning till fältet om ägarna begär det. Vad beträffar problemet med spridning av avloppsvatten från Villands stärkelsefabrik konstaterar nämnden att frågan kan lösas till rimliga kostnader vid det utvidgningsalternativ som nämnden förordar. Vissa problem sammanhänger vidare med att länsväg 662 Rinkaby-Trolle Ljungby kommer att korsas det blivande övningsfältet. Fastighetsnämnden anser i likhet med chefen för armén att vägen skall kunna hållas öppen för civil lokaltrafik om trafiksäkerhetsåtgärder, såsom hastighetsbegränsning och skyltning, vidtas. Åtgärder bör dock snarast vidtas för

att avlasta vägen den nuvarande tunga genomfartstrafiken. Detta bör lämpligen ske genom upprustning av länsväg 665 Rinkaby-Legeved-Fjälkinge. Vad angår den av riksantikvarieämbetet föreslagna kulturhistoriska inventeringen av utvidgningsområdet anser nämnden att kostnaderna för densamma bör betalas av försvaret.

Fastighetsnämnden konstaterar att ett flertal jordbruksenheter endast delvis berörs av det förordade utvidgningsalternativet. Frågan om i vilken omfattning dessa brukningsenheter i sin helhet behöver lösas in kan enligt nämndens mening besvaras först i samband med att förvärvsförhandlingar tas upp med berörda markägare. Markanskaffningen kan därför väntas medföra intrikata ställningstaganden och överväganden av omarronderingar och krav på inlösen av mark utanför utvidgningsområdet. På grund av detta anser nämnden att en särskild delegation bör tillsättas för att genomföra utvidgningen.

Kostnaderna för att genomföra den föreslagna utvidgningen har fortifikationsförvaltningen överslagsmässigt uppskattat till 10 milj. kr. I detta belopp har inte räknats in kostnader för förvärv av frivilligt salubjuden mark utanför det föreslagna utvidgningsområdet och inte heller kostnaderna för eventuella förvärv av störda fastigheter. Förvaltningen framhåller att iordningställandet av fältet beräknas dra vissa speciella kostnader utöver vad som normalt brukar förekomma. Sålunda uppskattas erforderliga utfyllningar av befintliga grustäkter komma att dra en kostnad av i runt tal 1 milj. kr. Kostnaderna för flyttning av flygutbildningen från Rinkaby flygfält till Ripa flygfält beräknas medföra kostnader om 3-3,4 milj. kr. Genom att en avloppsreningsanläggning berörs av utvidgningen beräknas vissa kostnader även uppkomma för att lösa därmed sammanhängande frågor.

Sedan fastighetsnämnden avgett sitt yttrande har några av de markägare som berörs av utvidgningsförslaget vid uppvaktning i försvarsdepartementet framfört invändningar mot förslaget. Bl. a. har framhållits att avgränsningen i väster av utvidgningsområdet medför stora olägenheter i första hand för de berörda markägarna men även för ett flertal innehavare av bostadslägenheter i närheten av gränsen. Vidare har en representant för Rinkaby Grus Aktiebolag, som driver grustäkt inom utvidgningsområdet, framhållit värdet av grusfyndigheterna inom området från samhällsekonomisk synpunkt och för sysselsättningen inom denna del av Kristianstadsregionen.

7. Utvidgning av Tofta skjutfält ansågs redan år 1956 nödvändig för att möjliggöra från övningssynpunkt godtagbara artilleriskjutningar. Fältet omfattade då ca 1 700 ha men bedömdes böra ha en omfattning av minst 2 650 ha. I samråd med chefen för armén har fortifikationsförvaltningen sedermera förvärvat sådana inom det avsedda utvidgningsområdet belägna fastigheter som har bjudits ut till salu. Förvärven har vid olika tillfällen underställts Kungl. Maj:ts prövning när så har påkallats med hänsyn till köpeskillningarnas storlek. Hittills har förvärvats ca 670 ha.

8. Kungl. Maj:t har genom beslut den 25 september 1970 godkänt en mellan försvarets fastighetsnämnd och Uppsala stads drätselkammare träffad principöverenskommelse om bl. a. överlåtelse och upplåtelse till staden av delar av S 1:s övnings- och skjutfält i Hågadalen samt uppdragit åt fortifikationsförvaltningen att med drätselkammaren träffa de slutliga avtal som behövs för att fullfölja principöverenskommelsen. Enligt överenskommelsen utfäster sig staten att från S 1:s övnings- och skjutfält i Hågadalen flytta så gott som all skjutning med skarp ammunition samt all motsvarande utbildning i min- och sprängtjänst. Som kompensation härför skall staden enligt överenskommelsen bl. a. på egen bekostnad förvärva och till staten överlåta ett område om ca 700 ha vid Skogs-Tibble ca 2 mil väster om Uppsala såsom nytt övnings- och skjutfält för regementet. För att öka detta fälts användbarhet har Kungl. Maj:t uppdragit åt fortifikationsförvaltningen att anskaffa ytterligare 200 ha i anslutning till området. Kostnaderna härför beräknas till 800 000 kr.

11. Beslut om inlösen av vissa fastigheter som utsätts för flygbuller fattades år 1965 (prop. 1965:28, SU 1965:45, rskr 1965:151). För budgetåret 1965/66 anvisade riksdagen för ändamålet 5 milj. kr. Efter förslag i prop. 1967:110 och 1968:109 har riksdagen sedermera (SU 1967:102, rskr 1967:250 och SU 1968:124, rskr 1968:282) anvisat ytterligare 2 respektive 1 milj. kr. Hittills har fastigheter förvärvats för ca 6,8 milj. kr. Inlösen av flygbullerstörda fastigheter ombesörjdes tidigare av en särskild delegation, flygplatsbullerdelegationen, som avslutade sitt arbete hösten 1968. Ärenden om sådan inlösen handläggs därefter av fortifikationsförvaltningen. Framställningar om inlösen föreligger från flera markägare. Ytterligare framställningar kan förväntas.

9, 10, 12. För diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter beräknar fortifikationsförvaltningen sammanlagt 5,2 milj. kr., varav 2 950 000 kr. för armén, 1,3 milj. kr. för marinen och 950 000 kr. för flygvapnet. Under dessa delposter har sammanförts sådana mindre förvärvsobjekt för vilka kostnaderna beräknas inte överstiga 300 000 kr. Medlen avses vidare för oförutsedda utgifter i samband med genomförandet av beslutade förvärv, smärre kompletteringar av försvarets fastighetsbestånd, mindre utgiftsrester för vissa inte helt slutförda markförvärv, m. m.

Departementschefen

Chefen för armén har i samråd med fortifikationsförvaltningen lagt fram förslag till utvidgning av Remmene skjutfält vid Herrljunga ca 4,5 mil norr om Borås. Förslaget innebär förvärv av områden om sammanlagt ca 1 500 ha i anslutning till det nuvarande övningsfältet. Av utredningen framgår att i första hand I 15 i Borås men även I 16 i Halmstad och I 17 i Uddevalla saknar ett skjutfält av godtagbar omfattning. Den stridsmässiga utbildningen med skarp ammunition både under grundutbildning och krigsförbandsutbildning har därför blivit eftersatt vid dessa förband. Västra militärområdet saknar vidare ett skjutfält för de

krigsförband ur artilleriet som sätts upp inom militärområdet. Chefen för armén anser att det finns ett mycket starkt behov av att förbättra möjligheterna för I 15 och de övriga förbanden att bedriva stridsmässig utbildning med skarp ammunition i kompaniförband och att ge artilleribataljonerna inom militärområdet bättre möjligheter att utföra skjutningar.

Försvarets fastighetsnämnd har yttrat sig över arméchefens förslag. Nämnden konstaterar att det föreligger ett oavvisligt behov av att förbättra övningsmöjligheterna för främst I 15. Med hänsyn till det starka motståndet från berörda kommuner och markägare mot arméchefens förslag har fastighetsnämnden vid sin utredning ingående prövat dels ett antal alternativ för att anordna ett helt nytt skjutfält på annan plats, dels två alternativ som innebär en i förhållande till arméchefens förslag begränsad utvidgning av Remmenefältet. Denna prövning har lett till att det i slutomgången har kvarstått två alternativ som har bedömts vara godtagbara såväl från övnings synpunkt som med hänsyn till sociala m. fl. konsekvenser. Det ena alternativet har avsett en utvidgning av Remmene skjutfält med ca 1 000 ha, det andra anordnande av ett helt nytt skjutfält om ca 2 000 ha beläget till övervägande delen inom kronoparken Skaraborgs Edsmären.

Beträffande de av fastighetsnämnden slutligt bedömda två alternativen har chefen för armén uttalat att alternativet Remmene är att föredra från militär synpunkt. Länsstyrelsen i Älvsborgs län har förklarat att det från allmänna planeringssynpunkter inte finns något att erinra mot en utvidgning av Remmenefältet även om vissa sociala synpunkter kan åberopas mot en utvidgning. Länsstyrelsen i Skaraborgs län har avstyrkt att ett nytt skjutfält anordnas vid Skaraborgs Edsmären med hänsyn främst till det intensiva skogsbruket inom kronoparken. Enligt uttalanden av vederbörande lantbruksnämnder har inte något av de två områdena något större värde från jordbrukssynpunkt. Enligt domänverket och skogsvårdsstyrelsen i Skaraborgs län innebär anordnandet av ett skjutfält vid Skaraborgs Edsmären ett mycket stort intrång från skoglig synpunkt. Domänverket har framhållit att kronoparken från skilda synpunkter utgör en av verkets värdefullaste skogar och att virkesavkastningen från parken utgör en betydelsefull del av virkesfångsten för den större sågverksindustrin i området. En på fastighetsnämndens initiativ verkställd särskild utredning om de skogliga förhållandena inom de två alternativa områdena har visat att Skaraborgs Edsmären har ett väsentligt högre värde från skoglig synpunkt än Remmene.

Larvs kommun, inom vilken Skaraborgs Edsmären är belägen, har avstyrkt att kronoparken tas i anspråk som skjutfält. De kommuner och markägare som berörs av Remmenealternativet har motsatt sig en utvidgning av Remmenefältet med hänsyn till bl. a. konsekvenserna för de närliggande samhällenas framtida utveckling och för de människor inom och utom utvidgningsområdet som skulle komma att beröras av utvidgningen. Man har därvid utgått från att den nu föreslagna

utvidgningen endast skulle utgöra en etapp i en planerad utvidgning av väsentligt större omfattning.

Fastighetsnämnden har vid sin jämförelse mellan de två slutliga alternativen funnit övervägande skäl tala för att behovet av att förbättra stridsskjutningsmöjligheterna för I 15 bör tillgodoses genom en utvidgning av det befintliga Remmenefältet. Nämnden föreslår därför att skjutfältfrågan löses genom att Remmenefältet utvidgas med det s. k. Hjälmerydsområdet om ca 1 000 ha. Detta innebär en minskning med ca 500 ha av det utvidgningsförslag som chefen för armén ursprungligen lade fram.

Även jag anser att det är angeläget att övningsmöjligheterna för I 15 och övriga förband m. m. inom västra militärområdet förbättras. Liksom fastighetsnämnden finner jag att skjutfältfrågan bör lösas genom en i förhållande till arméchefens förslag begränsad utvidgning av Remmene skjutfält med ca 1 000 ha. Om alternativet Skaraborgs Edsmären väljs, innebär det att antalet direkt berörda personer blir mindre, ca 10, mot ca 25 i Remmenealternativet. Jag anser dock att detta inte utgör tillräckligt skäl för att genom ett ianspråktagande av kronoparken för skjutfältssändamål spoliera de stora värden för skogsbruket och sågverksindustrin som kronoparken representerar. Man måste även beakta det förhållandet att nära hälften av det område, som enligt fastighetsnämndens förslag skulle ingå i ett utvidgat Remmenefält, redan i nuläget utnyttjas som skjutfält. Hänsyn bör även tas till att länsstyrelsen i Älvsborgs län inte har något att erinra mot utvidgning av Remmenefältet, medan länsstyrelsen i Skaraborgs län har avstyrkt att kronoparken Skaraborgs Edsmären tas i anspråk för skjutfältssändamål.

Representanter för kommunerna och markägarna i Remmene har som motiv för sina invändningar mot den föreslagna utvidgningen angett bl. a. att den utgör ett led i planerna på ett väsentligt större skjutfält vid Remmene. Med anledning härav vill jag framhålla att jag inte räknar med att något beslut under överskådlig tid skall fattas om ytterligare utvidgning av fältet genom tvångsförvärv. De militära myndigheterna måste vara beredda att godta de inskränkningar i fältets användbarhet som föranleds av den nu förordade begränsningen av utvidgningen. Jag anser dock i likhet med fastighetsnämnden att staten bör förvärva mark även utanför det nu aktuella utvidgningsområdet när sådan mark frivilligt bjuds ut till salu. Härigenom kan övningsförhållandena på sikt ytterligare förbättras samtidigt som det måste innebära en klar fördel för markägarna att veta att staten är beredd att köpa deras gårdar, om de önskar sälja.

Givetvis kommer även den nu aktuella begränsade utvidgningen att medföra vissa olägenheter för de berörda kommunerna och för dem som bor inom och i anslutning till utvidgningsområdet. För kommunernas del kan utvidgningen medföra minskat skatteunderlag. Det kan uppstå problem när det gäller att ersätta bortfallet av bostäder inom utvidgningsområdet. I sådana fall är det viktigt att vederbörande länsmyndigheter hjälper kommunerna att lösa frågan om ersättningsbostäder. Det har uttalats farhågor för att verksamheten på det utvidgade

skjutfältet skulle medföra bullerstörningar för Herrljunga samhälle. Jag bedömer att avståndet från fältet till såväl den redan befintliga bebyggelsen som de för samhällets vidare utbyggnad planerade områdena är tillräckligt för att förhindra icke godtagbara störningar från skjutverksamheten. I likhet med fastighetsnämnden anser jag att de frivilliga förvärv som kan komma till stånd inte får ske på sådant sätt att fältgränsen på någon punkt kommer närmare samhället än den punkt på den nu förordade utvidgningsgränsen som ligger närmast samhället.

Inom utvidgningsområdet bor sammanlagt ca 25 personer. Man måste räkna med att omställningssvårigheter uppkommer för dessa, främst i sådana fall där vederbörande fastighetsägare helt eller delvis har sin utkomst av jordbruk. Jag förutsätter dock att de regionala och lokala myndigheterna här liksom i andra liknande fall kommer att vidta åtgärder för att minska svårigheterna. Bl. a. torde vederbörande lantbruksnämnder kunna medverka till att skaffa nya gårdar åt dem som önskar förvärva sådana.

Fortifikationsförvaltningen har överslagsmässigt uppskattat kostnaderna för att genomföra utvidgningen till 5 milj. kr. Därvid har förvaltningen räknat med att det i vissa fall kan bli nödvändigt att lösa in hela fastigheter, fastän de endast delvis ligger inom utvidgningsområdet. I beloppet har dock inte räknats in några kostnader för förvärv av frivilligt utbudna mark utanför utvidgningsområdet. Jag föreslår att 2,5 milj. kr. beräknas för nästa budgetår. En särskild delegation bör tillsättas för att genomföra markförvärven. Det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta i denna fråga.

Chefen för armén har i samråd med fortifikationsförvaltningen lagt fram förslag till utvidgning av Rinkaby skjutfält omedelbart norr om Åhus samhälle och ca en mil sydost om Kristianstad. Förslaget innebär förvärv av ett markområde om ca 930 ha i anslutning till det nuvarande skjutfältet. Av utredningen framgår att Kristianstads garnison sedan länge saknar övningsmark av sådan omfattning att effektiv förbandsutbildning kan bedrivas. Detta gäller särskilt P 6 i Kristianstad som saknar egentligt pansarövningsfält. Skjutfältet vid Rinkaby används i viss utsträckning för detta ändamål men är alltför litet. Det är inte heller möjligt att tillgodose P 6:s behov av pansarövningsfält genom att utnyttja Ravlunda skjutfält eller övningsfältet vid Revinge. P 6:s behov av terräng för pansarutbildning kan därför inte tillgodoses på annat sätt än genom markanskaffning. För att man skall utvinna en rimlig effekt av de stora investeringar som gjorts vid P 6 under senare år måste anskaffningen avse ett pansarövningsfält som åtminstone ger utrymme för övningar med reducerad pansarbataljon.

Försvarets fastighetsnämnd har yttrat sig över arméchefens förslag. Nämnden anser att det finns ett starkt behov av att förbättra P 6:s utbildningsmöjligheter genom att tillföra regementet mark för pansarövningar. Med hänsyn till de mycket begränsade marktillgångar som regementet har, anser nämnden vidare att denna förbättring bör komma till stånd så snart som möjligt. Nämnden har utöver arméchefens förslag

utrett två alternativa förslag till utvidgning av Rinkaby skjutfält. Det ena förslaget har lagts fram av vissa av de berörda markägarna och det andra av militärbefälhavaren för södra militärområdet. Nämnden föreslår att skjutfältet utvidgas med ett område om ca 600 ha enligt det förslag som har lagts fram av markägarna. Detta sammanfaller delvis med arméchefens förslag.

I likhet med fastighetsnämnden och chefen för armén anser jag det angeläget att P 6 tillförs terräng för pansarutbildning. Jag förordar att frågan löses genom utvidgning av Rinkaby skjutfält i huvudsak enligt fastighetsnämndens förslag. Jag har därvid fäst särskild vikt vid att en utvidgning enligt detta förslag torde kunna genomföras med väsentligt mindre socialt intrång och färre ingrepp i jordbruket än de andra två förslagen. Jag är införstådd med att utvidgningen inte helt tillgodoser P 6:s behov av pansarövningsterräng. Jag anser dock att utvidgningen medför en betydande förbättring av regementets övningsbetingelser. Jag utgår i likhet med fastighetsnämnden och chefen för armén från att Rinkaby flygfältsområde skall ingå i ett blivande pansarövningsfält. Utvidgningsområdet bör få utökas med smärre markområden i väster och nordväst så att det blir möjligt att komma in på skjutfältet direkt från vägarna väster och norr om fältet. Förvärv bör dock få ske bara på sådana platser där befintliga bostadsfastigheter inte berörs. Jag anser i likhet med fastighetsnämnden att staten bör förvärva mark som frivilligt bjuds ut till salu inom den del av det av arméchefen föreslagna utvidgningsområdet som är belägen utanför det nu förordade utvidgningsområdet. Härigenom kan önskvärda förbättringar av P 6:s övningsmöjligheter erhållas utan det intrång i civila intressen som är förenat med tvångsförvärv.

Det kan inte uteslutas att verksamheten på utvidgningsområdet kan komma att medföra störningar av skilda slag främst för dem som bor intill vägen omedelbart väster om utvidgningsområdet. Staten bör till skäligt pris lösa in sådana bostadshus vilkas ägare på grund av störningar önskar inlösen.

Det föreslagna utvidgningsområdet berör ca 25 jordbruksenheter. Sex personer är bosatta inom området. Konsekvenserna från såväl jordbruksom social synpunkt synes bli relativt obetydliga. Jag utgår dock från att vid genomförandet särskild uppmärksamhet ägnas möjligheterna att tillmötesgå önskemål från markägarna i fråga om den slutliga avgränsningen av området, särskilt i väster.

De rika sandfyndigheterna inom området torde knappast kunna exploateras sedan området har tagits i anspråk för militära ändamål. Eftersom kristianstadsregionen av en expertgrupp betecknats som överskottsområde i fråga om tillgången på sand och finkorniga material synes någon bristsituation för regionen inte behöva uppkomma. Jag förutsätter emellertid att man undersöker möjligheterna att, i vart fall i viss utsträckning, fortsätta att exploatera sandförekomsterna inom området även sedan det har tagits i anspråk för övningsändamål.

En av fastighetsnämnden särskilt utredd fråga om vilka åtgärder som

måste vidtas för att behålla en av utvidgningen berörd avloppsreningsanläggning synes kunna lösas till rimliga kostnader. Jag anser i likhet med fastighetsnämnden att det är angeläget från trafiksäkerhetssynpunkt att länsväg 662, som kommer att korsas det blivande övningsfältet, avlastas den nuvarande tunga genomfartstrafiken. Detta bör kunna åstadkommas genom att den utanför fältet belägna länsväg 665 upprustas och anvisas för denna trafik. Innan det föreslagna utvidgningsområdet tas i anspråk av försvaret bör en kulturhistorisk inventering av området ske. Försvaret bör stå för kostnaderna för denna.

Fortifikationsförvaltningen har överslagsmässigt beräknat kostnaderna för att genomföra utvidgningen till 10 milj. kr. I beloppet har inte räknats in några kostnader för förvärv av frivilligt salubjuden mark utanför utvidgningsområdet eller för eventuella förvärv av störda fastigheter. Jag föreslår att 5 milj. kr. beräknas för nästa budgetår. En särskild delegation bör tillsättas för att genomföra markförvärven. Det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta i denna fråga.

Jag vill i detta sammanhang anmäla att iordningställandet av det utvidgade fältet kan komma att dra särskilda kostnader utöver vad som normalt brukar förekomma. Bl. a. kan det bli nödvändigt att flytta flygutbildningen på Rinkaby flygplats till något annat flygfält.

För fortsatt inlösen genom fortifikationsförvaltningens försorg av flygbullerstörda fastigheter räknar jag med ett medelsbehov av 300 000 kr. under budgetåret 1971/72.

Övriga särskilt angivna markförvärsobjekt, för vilka fortifikationsförvaltningen har beräknat medel för nästa budgetår, har tidigare varit föremål för beslut av riksdagen eller Kungl. Maj:t. Därutöver har fortifikationsförvaltningen för diverse mindre markförvärv och oförutsedda utgifter beräknat 2 950 000 kr. för armén, 1,3 milj. kr. för marinen och 950 000 kr. för flygvapnet.

Jag vill i detta sammanhang redogöra för bakgrunden till den överenskommelse varigenom ett nytt skjutfält för S 1 kommer till stånd vid Skogs-Tibble. Överenskommelsen föranleds av att förutvarande Uppsala stad har framställt krav på att regementets stridsskjutningar på skjutfältet i Hågadalen skall upphöra. Som skäl för kravet har återopats dels att stadsbebyggelsen trängt fram så långt i riktning mot Hågadalen att störningar från stridsskjutningarna har uppkommit för de boende, dels att fältet utgör ett attraktivt ströv- och friluftsområde för befolkningen i denna del av kommunen. Som jag har anfört tidigare har Kungl. Maj:t i september 1970 godkänt en mellan försvarets fastighetsnämnd och förutvarande Uppsala stads drätselkammare träffad principöverenskommelse, enligt vilken staten dels överlåter respektive upplåter mark inom Hågadalsfältet till kommunen, dels utfäster sig att från Hågadalen flytta all skjutning med skarp ammunition – med undantag för den utbildning som är förlagd till två skolskjutningsbanor inom fältet – samt all motsvarande utbildning i min- och sprängtjänst. Denna verksamhet förutsätts enligt överenskommelsen förläggas till ett nytt övnings- och skjutfält vid Skogs-Tibble ca 2 mil väster om Uppsala. Det

nya fältet skall till sin huvuddel, eller ca 700 ha, förvärvas av kommunen på egen bekostnad och därefter överlåtas till staten med full äganderätt. Inom det område som kommunen sålunda skall förvärva är endast fyra personer fast bosatta. För att öka det nya fältets användbarhet har det ansetts angeläget att utöka det med ca 200 ha. Kostnaderna härför har ansetts böra belasta försvaret. Inom tilläggsområdet finns inte några fast bosatta personer. Det har bedömts vara angeläget att tillmötesgå Uppsala kommuns krav på att friställa Hågadalsfältet från stridskjutningar. Varken vederbörande länsmyndigheter och kommuner eller de berörda markägarna har haft några väsentliga erinringar mot den avsedda lokaliseringen av det nya skjutfältet.

Som jag har anfört inledningsvis har fortifikationsförvaltningen beräknat medelsförbrukningen under anslaget för nästa budgetår till 18,7 milj. kr. Jag beräknar medelsförbrukningen till 16,7 milj. kr. och förordar att medel för nästa budgetår anvisas enligt följande investeringsplan och anslagsberäkning.

Investeringsplan

(1 000-tal kr.)

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning		
	1.2.1969	1.5.1970	Faktisk t.o.m. 1969/70	Beräknad för 1970/71	1971/72
<i>A. Armén</i>					
1. I 4, A 1. Utvidgning av Linköpings garnisons övningsfält	2 200	2 200	917	1 283	—
2. I 5, A 4. Utvidgning av Östersunds garnisons övningsfält	1 000	1 400	778	322	300
3. I 11. Nytt skjutfält vid Kosta	4 000	4 000	2 894	1 106	—
4. I 14. Utvidgning av Marma skjutfält	4 500	4 000	3 044	956	—
5. I 15. Utvidgning av Remmene skjutfält	—	5 000	—	—	2 500
6. I 20, K 4. Utvidgning av handövningsfältet och förvärv av nytt skjutfält vid Umeå	7 000	5 000	270	3 330	1 400
7. I 21. Utvidgning av skjutfältet vid Tjärnyren och övningsfältet vid Gnun	2 200	2 200	469	1 131	600
8. P 4. Utvidgning av pansarövningsfältet vid Skövde	13 500	13 900	13 184	716	—
9. P 4. Utvidgning av pansarskjutfältet vid Kråk	3 000	3 000	283	1 017	1 700

Objekt	Kostnadsram		Medelsförbrukning		
	1.2.1969	1.5.1970	Faktisk t.o.m. 1969/70	Beräknad för	
				1970/71	1971/72
10. P 6. Utvidgning av övningsfältet vid Rinkaby	—	10 000	—	—	5 000
11. P 7. Utvidgning av övningsfältet vid Ystad	—	5 850	5 000	850	—
12. A 7. Utvidgning av Tofta skjutfält	1 400	1 400	799	301	300
13. S 1. Nytt skjut- fält vid Skogs-Tibble	—	800	—	400	400
14. Diverse mindre markförvärv och oför- utsedda utgifter	—	6 438	—	3 488	2 950
Summa	38 800	50 188	27 638	14 900	15 150
Reducering av medels- behovet	—	—	—	980	600
Summa A	38 800	50 188	27 638	13 920	14 550
B. Marinen					
15. NK/KA 5. Utvidgning av handövningsfältet i Härnösand	2 700	2 700	—	2 700	—
16. Diverse mindre markförvärv och oför- utsedda utgifter	—	1 600	—	300	1 300
Summa	2 700	4 300	—	3 000	1 300
Reducering av medels- behovet	—	—	—	—	200
Summa B	2 700	4 300	—	3 000	1 100
C. Flygvapnet					
17. Inlösen av flyg- bullenstörda fastig- heter	8 000	8 000	6 794	300	300
18. Diverse mindre markförvärv och oför- utsedda utgifter	—	1 630	—	680	950
Summa	8 000	9 630	6 794	980	1 250
Reducering av medels- behovet	—	—	—	—	200
Summa C	8 000	9 630	6 794	980	1 050
Summa A-C	49 500	64 118	34 432	17 900	16 700

Anslagsberäkning

(1 000-tal kr.)

Medelstillgång	Beräknad medelsförbrukning		
Behållning 1.7.1970	5 270	1970/71	17 900
Anslag för 1970/71	17 900	1971/72	16 700
Anslag för 1971/72 (förslag)	15 500	Beräknad behållning 30.6.1972	4 070
	38 670		38 670

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) medge att Remmene skjutfält och Rinkaby skjutfält får utvidgas i enlighet med vad jag angett i det föregående,
- 2) till *Markförvärv för övningsfält m. m.* för budgetåret 1971/72 anvisa ett investeringsanslag av 15 500 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Bilaga 1

Tabell 1. Försvarsutgifternas fördelning på huvudprogram m. m. och huvudproduktionsområden (milj. kr.)

Huvudprogram m. m.	Huvudproduktionsområden				
	Ledning och förbandsverk- samhet	Materielan- skaffning	Anskaffning av anlägg- ningar m. m.	Forskning och utveck- ling	Summa
1. Arméförband	1 501	604	72	51	2 228
2. Marinförband	494	313	55	26	888
3. Flygvapenför- band	742	954	82	250	2 028
4. Central och högre regional ledning	224	29	23		276
5. Gemensamma myndigheter och funktioner	421	37	35	104	597
6. Civilförsvar	46	25	43	1	115
Summa	3 428	1 962	310	432	6 132
Försvarsdeparte- mentet m. m.	17				17
Övrig verksamhet	12	6	1	17	36
Totalt	3 457	1 968	311	449	6 185

Anm. Till utgifter för *ledning och förbandsverksamhet* har bl. a. förts alla utgifter för utbildning till och av fast anställd personal, grund- och repetitionsutbildning av värnpliktiga/civilförsvarspliktiga inkl. de utgifter som därav föranleds genom utnyttjandet av kaserner, övningsmateriel m. m. Vidare har till produktionsområdet förts utgifter för löner och andra förmåner till anställd personal jämte särskilda utgifter för ledning och administration m. m. och operativ och krigsorganisatorisk verksamhet som fältövningar, insatsberedskap m. m.

Till utgifter för *materielanskaffning* har förts utgifter för anskaffning av materiel m. m. för krigs- och fredsorganisationen jämte utgifter för centralt vidtagna renoveringar eller underhållsåtgärder som inte kan hänföras till löpande övningsberoende underhåll.

Till utgifter för *anskaffning av anläggningar m. m.* har förts alla investeringar i mark, befästningar och kaserner m. m. jämte därmed förknippade utgifter för administration m. m.

Till utgifter för *forskning och utveckling* har förts alla investeringar i såväl allmän forskning och utredningsverksamhet som objektbunden forskning samt försök och utveckling av vapenprojekt m. m.

Bilaga 2

Tabell 2. Försvarsutgifternas fördelning på huvudprogram m. m. och utgiftsslag (milj. kr.)

Huvudprogram m. m.	Utgiftsslag			
	Personal- kostnader	Värnplikts- förmåner	Materiel och tjänster m. m.	Summa
1. Arméförband	730	237	1 261	2 228
2. Marinförband	295	50	543	888
3. Flygvapenförband	318	32	1 678	2 028
4. Central och högre regional ledning	156		120	276
5. Gemensamma myndig- heter och funktioner	385	3	209	597
6. Civilförsvar	27	9	79	115
Summa	1 911	331	3 890	6 132
Försvarsdepartementet m. m.	9		8	17
Övrig verksamhet	17		19	36
Totalt	1 937	331	3 917	6 185

Anm. Till *personalkostnader* har förts löneutbetalningar för all av försvaret anställd personal inkl. lönetillägg, men exkl. traktamenten och sjukvårdsförmåner. Kostnader för framtida pensionsförpliktelser har räknats in.

Till *värnpliktsförmåner* har förts kontantavlönning till värnpliktiga/civilförsvarspliktiga samt familjebidrag m. m.

Till *materiel och tjänster m. m.* har förts utgifter för inköp, hyror, reparation och underhåll av materiel och varor, utgifter för inköp och hyror av mark, byggnader och befästningar inkl. utgifter för bränsle, vatten och elektricitet samt utgifter för tjänster (exkl. hyrestjänster).

Innehåll

Indragning av flottiljadministrationen vid Östgöta flygflottilj	2
Inledning	2
Nuvarande organisation	3
Försvarets fredsorganisationsutredning	5
Remissyttrandena	10
Departementschefen	16
Utvidgat försäkringsskydd för civilförsvarspliktiga	20
Materielanskaffning m. m. för det militära försvaret	21
Anslagsfrågor m. m.	23
Anskaffning av tygmateriel m. m.	24
Anskaffning av fartygsmateriel m. m.	26
Anskaffning av flygmateriel m. m.	29
Försvarets forskningsanstalt:	
Förvaltningskostnader	31
Forskningsverksamhet	32
Markförvärv för övningsfält m. m.	35
<i>Bilaga 1:</i> Försvarsutgifternas fördelning på huvudprogram m. m. och huvudproduktionsområden	58
<i>Bilaga 2:</i> Försvarsutgifternas fördelning på huvudprogram m. m. och utgiftsslag	59